

**Peruspalveluiden saavutettavuus maaseudulla –
Näkökulmana lapsiperheet ja alueellinen eriarvoisuus**

Iida Kiviniitty

Kandidaatintutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Iida Kiviniitty	
Työn nimi Peruspalveluiden saavutettavuus maaseudulla - Näkökulmana lapsiperheet ja alueellinen eriarvoisuus	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 46
Tiivistelmä <p>Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan peruspalveluiden saavutettavuutta maaseudun lapsiperheiden näkökulmasta. Aihetta tarkastellaan saavutettavuuden käsitteellisestä viitekehystä sekä alueellisen eriarvoisuuden näkökulmasta käsin. Saavutettavuus ymmärretään tutkielmassa sen neljän eri ulottuvuuden kautta, joita ovat fyysinen, taloudellinen, sosiaalinen ja tiedollinen saavutettavuus. Tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia resursseja maaseudun lapsiperheet käyttävät saavuttaakseen palveluita, millaisia vaikutuksia heikko saavutettavuus tuottaa perheiden elämään ja miten kokemukset suhteutuvat kysymykseen alueellisesta eriarvoisuudesta.</p> <p>Tutkielma on toteutettu kuvailevan kirjallisuuskatsauksen muodossa sekä soveltaen myös integroivan katsaustavan elementtejä. Tutkielmaan valikoitui 6 artikkelia, joissa tarkastellaan palveluiden saavutettavuutta lapsiperheiden kokemuksellisesta näkökulmasta.</p> <p>Tutkielman tulokset osoittavat, että palveluiden saavutettavuuden mahdollisuudet ovat sidoksissa usein siihen, kuinka maaseudun perheet pystyvät sopeutumaan elinympäristönsä reunaehtoihin. Sopeutumisen mahdollisuudet riippuvat perheiden erilaisista käytettävissä olevista resursseista.</p> <p>Palveluiden saavutettavuus mahdollistuu lapsiperheille maaseudulla usein erilaisten tukipalvelujen, yhteisön tuen, taloudellisten ja tiedollisten resurssien avulla. Palveluiden heikko saavutettavuus voi asettaa maaseudun perheitä haavoittuvaiseen asemaan ja heikentää palvelujärjestelmään kohdistuvaa luottamusta. Se vaikuttaa myös koettuun arjen sujuvuuteen, hyvinvointiin sekä toimijuuden ja osallisuuden kokemukseen. Palveluiden heikko saavutettavuus näyttää myös tuottavan alueellista eriarvoisuutta maaseudun asukkaille.</p>	
Asiasanat maaseutu, saavutettavuus, peruspalvelut, lapsiperheet, alueellinen eriarvoisuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	3
2. PALVELUIDEN SAAVUTETTAVUUS JA ALUEELLINEN ERIARVOISUUS	7
2.1. Lapsiperheiden peruspalvelut.....	7
2.2. Maaseutu monipuolisena ympäristönä	8
2.3. Saavutettavuus ja sen ulottuvuudet	10
2.4. Yhdenvertaisuus ja alueellinen eriarvoisuus	13
3. PERUSPALVELUIDEN UUDISTUSPYRKIMYKSIÄ	15
4. TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TIEDONHAUN KUVAUS.....	18
5. PERUSPALVELUIDEN SAAVUTETTAVUUS MAASEUDULLA	21
5.1. Etäisyydet palveluihin ja kulkemisen pakko.....	22
5.2. Kulkemisen ja kouluttautumisen kulut maaseudulla	25
5.3. Saavutettavuuden eriävät sosiaaliset ehdot	27
5.4. Tiedon merkitys palveluissa ja luottamuksen vahvistajana	31
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	33
LÄHTEET	40

1. JOHDANTO

Asuinpaikka on Kirsi Juhilan (2018) mukaan yksi monista ihmisten yksilöllisiä elämänkulkuja merkittävästi raamittavista reunaehdoista. Asuinpaikka tarjoaa siellä asuville ihmisille usein monia myönteisiä elämisen ja kasvamisen lähtökohtia, mutta toisinaan nämä asuinpaikkaan kytkeytyvät lähtökohdat voivat myös asettaa siellä asuvat ihmiset eriarvoiseen asemaan. Asuinpaikan kaltaisten reunaehtojes vaikutus ihmisten elämän rakentumiseen ei ole suoraviivainen ja yksinkertainen prosessi, mutta huomiotta sitä ei silti tulisi jättää. Reunaehdot tunnistamalla mahdollistuu tilaisuus eriarvoisuuden vähentämiseksi. (Juhila, 2018, s. 22–27.)

Tässä tutkielmassa tarkastelu kohdentuu juuri maaseutuihin asuinpaikkana. Maaseutualueet ovat olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa. Suomen maapinta-alasta 95 % on maaseutua ja väestöstä noin 1,6 miljoonaa asuttaa maaseutualueita (Sireni ym., 2017, s. 27, s. 108). Suomalainen maaseutu on kohdannut merkittäviä kehitystrendejä vuosikymmenten varrella, eikä ole tässä kehityksessä ainoa. Maailmanlaajuisesti katsottuna maaseutujen väestömäärät laskevat ja ikääntyvät sekä tarjolla olevien työpaikkojen ja palveluiden määrä vähenee (Li, Westlund & Liu, 2019). Havainto maaseutuun kohdistuneista yhteiskunnallisista muutoksista, yhdistettynä huomioon maaseutujen ja kaupunkien eriytyvästä hyvinvoinnista, ovatkin viimeisen parinkymmenen vuoden aikana nostaneet alueellisen yhdenvertaisuuden palvelujärjestelmän kehittämisen keskiöön myös Suomessa. Ajankohtaisena esimerkkinä tästä on sosiaali- ja terveystalveluiden sekä pelastustoimen kokonaisvaltainen uudistaminen vuoden 2023 alussa.

Uudistuksen taustalla on koko 2000-luvun ajan tiedostettu huomio siitä, ettei entinen palvelujärjestelmä pysty tarjoamaan palveluja yhdenvertaisesti ja saavutettavasti kaikkialla Suomessa (Rautiainen ym., 2020). Huolta on herättänyt maaseutujen

palvelujen saavutettavuuden heikentyminen varsinkin harvaan-asutuilla maaseuduilla, joissa palveluja keskitetään pois syrjäisiltä haja-asutusalueilta välimatkojen päähän kasvukeskuksiin (Hämeenaho, 2012). Maaseudun palveluiden saavutettavuus on myös nostettu keskeisenä teemana esiin useissa ajankohtaisissa selvityksissä, joissa on todettu miten pyrkimykset palveluiden yhdenvertaisuuteen tulevat vaatimaan yhteiskunnalta eriasteisia palvelujärjestelmään kohdistuvia ratkaisuja lähitulevaisuudessa. Järjestelyjä tullaan vaatimaan maaseuduilla etenkin lapsille- ja nuorille suunnattujen palveluiden osalta, mikäli väestöennusteiden mukainen kehityskulku pitää paikkansa ja lapsien ja nuorten osuus maaseutukuntien väestöstä vähenee entisestään. (Kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunta, 2020; Kattilakoski ym., 2021.)

Erinäiset selvitykset ovat kuitenkin tuottaneet myös ajoittain ristiriitaisiakin tuloksia peruspalveluiden saavutettavuuden nykyisestä tilasta maaseudulla. Toisaalta huomiot palveluiden eriytymisestä johtuvista palveluaukoista ja niiden aiheuttamista haasteista palveluihin hakeutumiselle ovat nostaneet esiin näkökulmia jopa maaseudun asukkaiden perusoikeuksien toteutumattomuudesta (ks. esim. Husberg, 2013). Maaseutujen peruspalveluiden heikentyneestä tarjonnasta huolimatta tutkimuksissa on kuitenkin myös saatu viitteitä siitä, etteivät maaseutujen asukkaat välttämättä koe merkittävästi enempää tyytymättömyyttä palveluja kohtaan verrattuna kaupungin asukkaisiin. Maaseudun ja kaupunkien lapsiperheiden hyvinvointieroja tarkastelevassa tutkimuksessaan Sakari Karvonen (2014) jopa osoittaa, miten päivähoitopalveluihin ollaan jopa tyytymättömämpiä kaupungeissa. Tuloksiin nojaten hän myös pohtii, voisiko eri alueiden asukkaiden odotukset palveluita kohtaan erota jo lähtökohtaisesti toisistaan ja selittää näin todettuja tyytymyseroja. (Karvonen, 2014.)

Voidaankin siis huomata, että palveluiden saavutettavuuden mittaaminen ei ole aina yksinkertaista, eikä esimerkiksi suoranaisesti palautettavissa käsityksiin koetusta tyytyväisyydestä. Palveluiden saavutettavuus on moniulotteinen ilmiö, jota ei voi supistaa pelkästään ajatukseen etäisyyksistä asiakkaan ja palvelun välillä. Kokemus

saavutettavuudesta muodostuu muun muassa yksilöiden käytettävissä olevista sosiaalisista, taloudellisista, tiedollisista ja kommunikatiivisista resursseista. Kokemukset saavutettavuudesta muodostuvat yksilöiden moninaisissa arjen tilanteissa, eikä palveluja järjestävien tahojen näkemykset siitä välttämättä kohtaavat palvelun käyttäjän kanssa (Aday & Andersen, 1974). Olennaista saavutettavuuden tarkastelussa onkin kääntää katse palvelujen käyttäjiin (Stenvall & Virtanen, 2012, 61).

Ilmiön moniulotteisuuden ja ajoittain ristiriitaisinkin näyttäytyvien tuloksien vuoksi näen kiinnostavana paneutua aiheeseen syvemmin ja aionkin tässä kandidaatintutkielmassa koota kirjallisuuskatsauksen avulla aiempaa tutkimustietoa peruspalveluiden saavutettavuudesta. Maaseudun lapsiperheisiin keskittyminen näyttää mielekkäältä siksi, että heidän roolinsa on nähdäkseni ajoittain jäänyt vähemmälle huomiolle maaseutua koskevissa keskusteluissa, niiden painottuessa toisaalta perustellusti ikääntyvän väestörakenteen tuottamiin palvelutarpeisiin ja niihin vastaamiseen. Tutkielman työstämisen lähtökohtana toimii myös Juhilan (2018, s. 22–27) teoksessa esitetty havainto siitä, miten erilaisten elämisen reunaehtojen, ihmisten yksilöllisten kokemusten ja eriarvoisuuden tarkastelu on osa juuri sosiaalityön ydintehtäviä. Vaikka siis en sosiaalityön opiskelijana paneudu tutkielmassa suoranaisesti sosiaalityöhön, on alaan liittyvät orientaatiot kuitenkin olleet ohjaamassa tutkielman näkökulman valintaa.

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkimustehtävänäni on tarkastella sitä, millaisina maaseuduilla asuvien lapsiperheiden peruspalveluiden saavutettavuuden kokemukset kuvautuvat aiheeseen liittyvässä tutkimuksessa. Tutkimuskysymyksenä on: **millaisia kokemuksia maaseutujen lapsiperheillä on peruspalveluiden saavutettavuudesta?**

Tutkielmassa kiinnostukseni kohdistuu erityisesti niihin moninaisiin resursseihin, joita maaseutujen perheet tarvitsevat saavuttaakseen palvelut, mutta myös niihin vaikutuksiin, mitä palveluiden heikko saavutettavuus tuottaa maaseudun

lapsiperheiden elämään. Tulen tarkastelemaan palveluiden saavutettavuutta alueellisen eriarvoisuuden näkökulmasta käsin (Juhila, 2018, s. 217–218).

Tulososiossa jäsenän ilmi tulleita kokemuksia neljän saavutettavuuden ulottuvuuden kautta, joita ovat fyysinen, taloudellinen, sosiaalinen ja tiedollinen ulottuvuus (Rantanen ym., 2012; Poikonen, 2018; Unicef, 2019; Virmasalo & Hasanen, 2022).

Maaseutua, maaseudun palveluita ja näin myös maaseudun palveluiden saavutettavuutta käsittelevästä tutkimuksesta piirtyy kuva aiheen kirjavasta ja monitieteisestä luonteesta. Maaseutututkimuksessa tarvitaan Ilkka Lehtolan ja Silva Tedren (2014) näkemyksen mukaan usein monitieteistä näkökulmaa, sillä esimerkiksi sosiaalipoliittinen tutkimus maaseutujen sosiaalisesta eriarvoisuudesta tarvitsee usein tuekseen maantieteellistä näkökulmaa alueellisesta eriarvoisuudesta ja erilaistumisesta. Tutkielmani aiheeseen liittyvää, eli maaseutua palveluympäristönä tai kokemuksellisesta näkökulmasta tarkastelevaa suomalaista maaseutututkimusta ovat tehneet esimerkiksi kansalaislähtöisen palvelutuotannon osalta Mari Kattilakoski ja Niina Rantamäki (ks. esim. Kattilakoski ym., 2011; Kattilakoski & Rantamäki, 2020; Kattilakoski, 2022; Rantamäki, 2022), hyvinvoinnin ja sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta Pilvi Hämeenaho (ks. esim. 2012; 2014), naistutkimukseen painottuen Maarit Sireni (ks. esim. Sireni, 2007; Kattilakoski & Sireni, 2020) sekä hoivan ja hoivakäytäntöjen näkökulmasta Silva Tedre (ks. esim. Tedre & Pulkkinen, 2011).

2. PALVELUIDEN SAAVUTETTAVUUS JA ALUEELLINEN ERIARVOISUUS

Taustoitan seuraavaksi tutkielman aihetta käsittelemällä siihen liittyviä keskeisiä käsitteitä, joita ovat *peruspalvelut, maaseutu, palveluiden saavutettavuus ja alueellinen eriarvoisuus*. Sen jälkeen teen lyhyen katsauksen peruspalvelujärjestelmän historiaan ja uudistuspyrkimyksiin, sillä katson tämän tarjoavan moniulotteisemman ymmärryksen maaseudun peruspalveluiden nykytilanteesta.

2.1. Lapsiperheiden peruspalvelut

Käsittelen tutkielmassani maaseudun lapsiperheiden peruspalveluiden saavutettavuutta. Ennen ilmiön tarkastelua on kuitenkin tärkeää avata sitä, mitä peruspalvelut ovat. Valtiovarainministeriön julkaisemassa Peruspalveluiden tila - raportissa peruspalveluiksi määritellään valtionosuuspalvelut, joita ovat opetus- ja kulttuuripalvelut sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut (Kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunta, 2020).

Peruspalveluiden ydintehtävä on turvata arjen sujuvuutta tuottamalla palveluita ihmisten tarpeisiin (Kananaja ym., s. 147). Peruspalvelut ovat merkittävä osa suomalaista yhteiskunnallista järjestelmää, joka edistää kansalaisten terveyttä, kouluttautumista, työssäkäyntiä sekä tarjoaa tarvittaessa tukea arkeen ja siitä selviytymiseen. Peruspalvelut myös tukevat kansalaisten mahdollisuuksia hyvän elämän elämiselle ja hyvinvoinnin ylläpitämiselle. (Hämeenaho, 2014, s. 20–22.)

Niiden järjestäminen on lakisääteisesti määrätty kuntien tehtäväksi.

Palvelukohtaisissa erillislaeissa määritellään yleensä tarkemmin sitä, minkä laajuisesti mitäkin palvelua tulee järjestää. Kunta voi joko järjestää lakisääteiset palvelut itse tai sopia järjestämisvastuun siirtämisestä toiselle kunnalle tai kuntayhtymälle. Kunta voi lisäksi myös täyttää järjestämisvastuun esimerkiksi

hyödyntämällä yksityisiä palveluntuottajia. (Kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunta, 2020.)

Peruspalveluiden saavutettavuuden tarkastelu juuri lapsiperheiden osalta voidaan nähdä merkittävänä siksi, että asiakasryhmänä heillä on moninaisia palvelutarpeita. Pilvi Hämeenaho (2014) luonnehtiikin lapsiperheitä palveluiden "suurkuluttajiksi", sillä perheiden käyttämien peruspalveluiden kirjo on laaja (Hämeenaho, 2014, s. 20–22). Universaaleja eli kaikille tilanteesta riippumatta tarjottavia lapsiperheiden peruspalveluita ovat varhaiskasvatus ja perusopetus, äitiys- ja lastenneuvolat sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuolto. Melkein kaikkia lapsia ja nuoria koskettavat myös esi- ja perusopetus, ammatillinen tai lukiokoulutus sekä niissä tarjottava opiskeluhuolto. Tämän lisäksi on useita perheille, lapsille ja nuorille kohdennetusti tarjottavia peruspalveluita, joita ovat esimerkiksi terveydenhuollon erikoispalvelut, sosiaali- ja lastensuojelupalvelut, kasvatus- ja perheneuvolat, nuorisoneuvolat- ja poliklinikat, kotipalvelut ja päihdepalvelut. (Perälä ym., 2014, s. 229.)

2.2. Maaseutu monipuolisena ympäristönä

Maaseuduiksi voidaan käsittää hyvinkin erilaisia alueita. Suomessa maaseutualueet eivät myöskään ole kaikkialla samanlaisia, vaan niissä voi olla huomattaviakin eroja liittyen esimerkiksi siihen, kuinka lähellä kaupungeja ja missä maakunnassa ne sijaitsevat tai mikä maaseutualueen pinta-ala tai väestön suuruus on. (Helminen ym., 2020.) Maaseudun täsmällinen määrittelyminen ei siis ole helppoa, minkä voi huomata myös siihen liittyvässä tutkimuksessa, jossa tutkijoillakaan ei usein ole yksiselitteistä määritelmää maaseudulle. Kanner ja Hyyryläinen (2021) ovat lisäksi havainneet, että nykyään maaseutu-sanaa käytetään yhä vähemmän tutkimuksellisissa ja poliittisissa yhteyksissä. Maaseutu-sana korvataan sen sijaan muilla sanoilla, kuten kunta, alue, seutu tai maakunta. (Kanner & Hyyryläinen, 2021.)

Maaseudun käsitettä voidaankin pitää joustavana ja ajassa muuttuvana. Määritelmät voivat vaihdella esimerkiksi sen mukaisesti, tarkastellaanko maaseutua maantieteellisessä mielessä vai sosio-kulttuurisena merkitysympäristönä.

Maaseutuja on kuitenkin pyritty niiden joustavasta luonteesta huolimatta määrittelemään ja luokittelemaan tutkimus- ja kehittämistarpeisiin siten, että luokittelussa huomioitaisiin maaseutualueiden erilaisuus sekä se, ettei kaupungin ja maaseutujen eroa typistettäisi pelkästään kuntarajojen varaan. Erilaisia maaseutualueita voidaankin määritellä Ville Helmisen, Kimmo Nurmion ja Sampo Vesasen (2020) Kaupunki-maaseutu-alueuokitus 2018 -raportin jaottelun mukaisesti. Jaottelussa huomioidaan kaupunkien ja maaseudun dynaaminen suhde, tunnistetaan, miten kaupungin ja maaseudun raja voi olla usein häilyvä ja miten saman kunnan sisällä voi olla erityyppisiä maaseutualueita, joissa on huomattavia fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia eroja. Helminen ym. jakaa raportissa maaseutualueet neljään kategoriaan, joita ovat maaseudun paikalliskeskukset, kaupungin läheiset maaseudut, ydinmaaseudut ja harvaan asutut maaseudut. (Helminen ym., 2020 s. 12.)

Maaseudun paikalliskeskukseksi katsotaan taajamakeskukset, pikkukaupungit ja isot kirkonkylät, jotka sijaitsevat suurempien kaupunkialueiden ulkopuolella. Kaupungin läheisiksi maaseuduiksi katsotaan maaseutumaiset alueet, jotka ovat toiminnallisesti ja sijainniltaan lähellä kaupunkialueita. Ydinmaaseudut ovat määritelty alueiksi, joissa tapahtuu intensiivistä maankäyttöä ja/ tai ovat elinkeinorakenteltaan monipuolisia ja suhteellisen tiiviisti asutettuja. Harvaan asutut maaseudut ovat alueita, joissa toiminnoiltaan, kuten palveluiltaan monipuolisia keskittymiä ei ole. Jos taas keskittymiä on, ne ovat pieniä ja sijainniltaan etäällä toisistaan. Tällaisten alueiden maa-alueet ovat myös suurimmaksi osaksi metsää. (Helminen ym., 2020, s. 12.)

Tulen tutkielmassa käyttämään yleisesti termiä maaseutu, vaikka tunnistan yllä esitetyt näkökulmat ja jaottelut maaseudun moninaisesta luonteesta. Haasteita maaseudun määritelmän tiukkaan rajaamiseen tuo myöskin se, ettei

lähdekirjallisuudessa ja tutkimusaineistoissa maaseutua ole aina määritelty kovin täsmällisesti. Aineistossa esimerkiksi saatetaan tarkastella tarkkaa maaseutuluokkaa, kuten harvaan-asuttua maaseutua tai käyttää vaihtelevia termejä, kuten maaseutumainen alue, syrjäseutu tai harvaan-asuttu alue. Katson kuitenkin, että tutkimuksen tuloksien näkökulmasta ei ole merkittävää, onko ympäristön määritely tarkalleen olevan juuri maaseutu, sillä ratkaisevaa tutkielman näkökulmasta on näiden maaseutumaisten alueiden luomat samankaltaiset arjen reunaehdot. Tarkempi rajausta olisi nähdäkseni tarpeen, jos esimerkiksi tarkastelun kohteena olisi ainoastaan maaseudulla maanviljelyä elinkeinona harjoittavien perheiden kokemus palveluista, sillä maataloustöiden muodostama arjen rakenne voisi osaltaan jo vaikuttaa tutkielman tuloksiin.

2.3. Saavutettavuus ja sen ulottuvuudet

Saavutettavuus on moniulotteinen käsite, jota voidaan käyttää useissa yhteyksissä. Usein saavutettavuudesta kuulee puhuttavan, kun käsitellään esteettömyyteen liittyviä teemoja. Esimerkiksi digitaalisia aineistoja tai julkisia tiloja saatetaan suunnitella saavutettaviksi (ks. esim. Jokiniemi, 2007). Tämän tutkielman kontekstissa tarkastellaan kuitenkin palvelujen saavutettavuudesta.

Pelkistetysti määritellen palveluiden saavutettavuus kuvaa sitä, missä määrin, miten helposti ja miten joustavasti palveluun on mahdollista päästä. Palvelun saavutettavuus riippuu esimerkiksi erilaisten yksilöiden tai ihmisryhmien käytettävissä olevista fyysisistä, kognitiivisista ja sosiaalisista resursseista. Resurssit eivät aina jakaudu tasaisesti yksilöiden kesken, sillä elämäntilanne, terveydentila, sosiaalinen asema tai taloudellinen tilanne voivat tuoda erilaisia esteitä ja mahdollisuuksia palveluihin pääsulle. (Rehunen ym., 2012, s. 106.) Näin ollen palveluiden saavutettavuus onkin yhdenvertaisuuden edistämistä (Perälä ym., 2014, s. 228).

Palvelujen saavutettavuudesta puhuttaessa on myös tärkeää muistaa määritellä se, mitä palveluja tarkastellaan, millainen asiakasryhmä palveluilla on ja millä alueella palvelut sijaitsevat. Kysymys palvelujen saavutettavuudesta voi olla hyvinkin erilainen, jos sote-palvelujen sijasta tarkastellaan kulttuuripalvelujen saavutettavuutta tai pelkästään jonkin rajatun asiakasryhmän käyttämää palvelua. Palveluiden saavutettavuus ilmiönä siis vaihtelee esimerkiksi sen mukaan, kuinka usein palvelua voidaan olettaa käytettävän, tai kuinka etäällä palvelun voi olettaa sijaitsevan. (Rehunen ym., 2012, s. 106.)

Palveluiden saavutettavuutta voidaan havainnollistaa yllä esitettyjen resurssien mukaisesti, mutta myös erittelemällä palveluiden saavutettavuuden eri ulottuvuuksia. Erilaisia jaotteluja on luotu käyttötarkoituksesta riippuen esimerkiksi palvelukohtaisempiin selvityksiin, kuten sosiaalipalveluihin (Kananaja ym., 2008, 165–166), terveydenhuoltoon (Unicef, 2019) ja päihdehuoltoon (Poikonen, 2018) keskittyen, mutta myös kokonaisvaltaiseen palveluiden tarkasteluun sektorista riippumatta (Rantanen ym., 2012). Jaotteluja on myös tuotettu esimerkiksi ilmiöpohjaisesti (Virmasalo & Hasanen, 2022).

Jaottelut ovat sisällöltään ja laajuudeltaan vaihtelevia, mutta myös päällekkäisiä. Ne myös perustuvat yhteisesti jaettuun käsitykseen siitä, että saavutettavuus muodostuu monella tasolla, eikä vain yhteen ulottuvuuteen painottuva tarkastelu tuo näkyväksi niitä kaikkia tekijöitä, jotka voivat estää ja mahdollistaa palveluiden saavuttamista. Jaottelujen vaihtelevat laajuudet tekivät yhdenmukaisten määritelmien löytämisen haasteelliseksi. Sen vuoksi teinkin päätöksen koota ja tiivistää näitä keskeisiä lähteistä löytyneitä määritelmiä (Rantanen ym., 2012; Poikonen, 2018; Unicef, 2019; Virmasalo & Hasanen, 2022), ja käsittelenkin seuraavaksi saavutettavuuden fyysisistä, taloudellista, sosiaalista ja tiedollista ulottuvuutta.

Fyysisellä saavutettavuudella viitataan yleisimmin palveluiden etäisyyksiin. Kokemus fyysisestä saavutettavuudesta voi muotoutua esimerkiksi kuljetun matkan

pituuden, matkaan käytetyn ajan ja vaivan, teiden kunnan ja joukkoliikenteen toimivuuden perusteella. (Rantanen ym., 2012, s. 15–18.)

Taloudellinen saavutettavuus merkitsee sitä, että palveluun hakeutumisen kustannukset eivät muodostu esteeksi. Saavutettavuuskokemus voi muodostua esimerkiksi palvelun asiakasmaksuista sekä palveluun pääsemisen vaatimista kustannuksista, kuten matkalipun hinnasta tai polttoainekustannuksista. (Poikonen, 2018, 38; Unicef, 2019.)

Sosiaalisen saavutettavuuden muotoutuminen on monitasoista. Sosiaalinen saavutettavuus ottaa huomioon erilaisia sosiaalisia tekijöitä, jotka voivat mahdollistaa tai hankaloittaa palveluihin pääsyä. Näitä voivat olla esimerkiksi sosiaalisten verkostojen vaikutus tai niiden puute, kulttuuriset ja kielelliset tekijät, perheeseen liittyvät velvollisuudet kuten lastenhoito tai kotityöt sekä yksilön kokemus siitä, voiko palveluun hakeutua kokematta syrjintää tai tuomitsemista. (Rantanen ym., 2012, s. 15–18; Unicef, 2019.) Nämä sosiaalista saavutettavuutta muovaavat erilaiset yksilöiden ja yhteisöjen valinnanmahdollisuudet ja käytettävissä olevat resurssit muotoutuvat Virmasalon ja Hasasen (2021) mukaan taustalla vaikuttavien sosiaalisten taustatekijöiden, kuten sosioekonomisen tai kulttuurisen taustan pohjalta. Taustoilla on vaikutusta siihen, millaisia normeja, asenteita ja uskomuksia yksilöillä ja yhteisöillä on, ja ne vaikuttavatkin siihen, millaiseksi käsitys toimimisen mahdollisuuksista muodostuu.

Tiedollinen saavutettavuus, josta voidaan puhua myös termillä kognitiivinen tai informatiivinen saavutettavuus, tarkoittaa sitä, että esimerkiksi palvelun sijainnista, luotettavuudesta, laadusta ja tavasta hakeutua palveluun löytyy riittävästi ja ymmärrettävässä muodossa olevaa tietoa. Tiedollista saavutettavuutta voi edistää esimerkiksi hyvät ja selkeät kaupungin nettisivut tai kokemus siitä, että on saanut ammattilaisilta kattavasti tietoa tarvittavista palveluista. (Rantanen ym., 2012, s. 15–18, Poikonen, 2018, s. 38.)

On myös syytä erottaa toisistaan saavutettavuuden ja saatavuuden termit, sillä välillä ero niiden välillä voi jäädä epäselväksi. Termien eron voi huomata siinä, että palvelut voivat samanaikaisesti olla hyvin saatavilla, mutta silti saavuttamattomissa. Esimerkiksi kunta on voinut huolehtia päivähoidon järjestämisvelvollisuudestaan, jolloin palvelua on kyllä saatavilla kuntakeskuksen alueella. Palvelua tarvitseva maaseudulla asuva perhe ei kuitenkaan välttämättä saavuta palvelua, koska asuvat pitkien ja epäkäytännöllisten kulkuyhteyksien päässä. (Stenvall & Virtanen, 2011, s. 61; Hämeenaho, 2012.) Eroa on myös siinä, että palvelujen saavutettavuuden toteutumista tarkastellaan yleensä asiakkaan näkökulmasta, kun taas saatavuutta palvelujärjestelmän näkökulmasta. (Stenvall & Virtanen, 2011, s. 62)

2.4. Yhdenvertaisuus ja alueellinen eriarvoisuus

Koska peruspalveluiden saavutettavuus ja sen merkittävyys kytkeytyy laajempaan keskusteluun palvelujen yhdenvertaisuudesta ja Suomen alueellisesta eriarvoisuudesta, on syytä avata lisää näiden ilmiöiden taustoja.

Palvelujen yhdenvertaisen saavutettavuuden merkittävyys nojaa peruspalveluiden lainsäädännölliseen perustaan. Useiden palveluiden järjestämisvastuu nojaa niistä määrättyihin erillislakeihin. Perustuslaissa puolestaan määritellään, että julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut (Perustuslaki 731/1999, § 19). Perustuslain mukaan ketään ei saa myöskään ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen, iän, alkuperän, uskonnon, terveydentilan tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Perustuslaki 731/1999, § 6). Lisäksi Suomen kansalaisella on vapaus valita asuinpaikkansa (Perustuslaki 731/1999 § 9). Palveluiden puute maaseuduilla ja haasteet palvelujen saavuttamisessa vaikuttavat kuitenkin väistämättä siihen, kuinka mahdollisena ja yhdenvertaisena asuminen tietyillä alueilla näyttäytyy (Rantamäki ym., 2021, s. 383). Palvelujen saavutettavuuden puutteet näyttäytyvät näin siis eriarvoisuuskysymyksenä. Kuntien väliset erot palvelujen monipuolisuudessa, saatavuudessa ja joskus myös laadussa tuottavatkin eriarvoisuutta kansalaisten

välille ja synnyttävät Suomeen palvelujärjestelmään liittyviä alueellisia eroja (Juhila, 2018, s. 217–218).

Suomen alueellisella erilaistumisella on pitkät juuret, ja sen vaikutukset voidaan nähdä esimerkiksi alueellisissa hyvinvointieroissa. Erilaisia hyvinvointierojen jakolinjoja on muovattu ajan saatossa useita. Tutkimuksissa on esimerkiksi tunnistettu vuoden 1323 pähkinäsaaren rauhan rajalinjaa myötäilevä jako kansalaisten välisissä hyvinvointieroissa (Karvonen, 2019, s. 176). Huono-osaisuuden on todettu myös 2000-luvun aikana pakkautuneen yhä enemmän itäiseen ja pohjoiseen Suomeen. (Kauppinen & Karvonen, 2009, s. 477–479)

Myös kaupunkien ja maaseutujen hyvinvointierot ovat useiden tutkimusten mukaan suurentuneet. Timo Kauppisen ja Sakari Karvosen (2014) tutkimuksen mukaan maaseutumaisemmillä alueilla on enemmän hyvinvoinnin puutteita, kuin kaupunkimaisemmillä alueilla. Maaseutumaisilla alueilla väestöllä on esimerkiksi keskimääräisesti huonompi terveys ja enemmän tyytymättömyyttä julkisiin palveluihin. Erityisen suurina hyvinvointierot näyttäytyvät kaupunkien ja harvaan asuttujen maaseutujen välisissä vertailuissa. (Kauppinen & Karvonen, 2014.) Muissakin hyvinvointieroihin liittyvissä tutkimuksissa on huomattu, miten heikoimmat elinolot paikantuvat erityisesti harvaan asutuille maaseuduille, joille ominaisena voidaan pitää negatiivisen kehityksen kierrettä, missä asukasväestö vähenee ja ikääntyy, asutusrakenne harvenee, tulotaso on alhainen ja työttömyys korkea. (Karvonen & Rintala, 2007; Lehtola & Tedre, 2014.)

Toisaalta Kauppisen ja Karvosen tuloksista käy myös ilmi, että kokemuksissa tyytyväisyydestä elämään ei ole eroja asuinalueiden välillä (Karvonen & Kauppinen, 2014). Tulokset maaseutujen ja kaupunkien välisistä hyvinvointieroista ovatkin usein vaihtelevia. Esimerkiksi Saarisen ym. (2013) asuinalueiden onnellisuutta vertailevassa tutkimuksessa ilmenee, että maaseuduilla elää onnellisempia ihmisiä verrattuna kaupunkien, taajama-alueiden tai kuntakeskuksen asukkaisiin. Saarinen ym. nostaaakin artikkelissaan esiin, miten alueellisia hyvinvointieroja vertailevissa

tutkimuksissa tulokset usein eroavatkin sen mukaan, painotetaanko tutkimuksessa hyvinvoinnin objektiivisia mittareita, kuten työllisyystilannetta tai tilastoitua psykososiaalisten ongelmien määrää vai subjektiivisia hyvinvoinnin mittareita, jotka mittaavat esimerkiksi ihmisen itsensä kokemaa onnellisuutta. (Saarinen ym., 2013.) Alueellista eriarvoisuutta tarkastellessa onkin siis huomioitava, että hyvinvoinnin puutteista huolimatta maaseudut voidaan samanaikaisesti kokea yksilöiden näkökulmasta myös hyvinvointia edistäväksi tekijäksi. Maaseudulla elävien kokemusperustaisen itsearvioinnin perustella asuinpaikan vahvuuksiksi koetaan usein esimerkiksi maaseutuun liitetyt erilaiset sisältö- ja merkitystekijät, joita ovat voivat olla mahdollisuudet luonnonläheisyyteen, kiireettömään arkielämään, vapauteen ja oman osaamisen hyödyntämiseen. Kokemukset maaseudun heikkouksista liittyvät puolestaan usein elämistä kehystäviin reunatekijöihin, joita ovat esimerkiksi palveluiden ja harrastusmahdollisuuksien vaikea saatavuus ja heikosti toimiva infrastruktuuri. (Kuhmonen, 2015.) Vaikkei tutkielmassa syvennytä alueelliseen hyvinvoinnin teemaan, taustoittaa ymmärrys siitä osaltaan myös tutkielman aihetta.

3. PERUSPALVELUIDEN UUDISTUSPYRKIMYKSIÄ

Suomalainen yhteiskunta, ja hyvinvointivaltion rakentumisen myötä myös peruspalvelujärjestelmä, on pitkälti rakentunut itsenäisten kuntien perustalle. Järjestelmää on kohdannut historian aikana useat eri vaiheet ja uudistuspyrkimykset. Useiden ja etenkin 2000-luvulla tehtyjen uudistusten taustalla yhtenä merkittävänä perusteena on ollut palveluiden yhdenvertaisuuden lisääminen. Katson, että maaseudun peruspalveluiden saavutettavuuden nykytilanteen ymmärtämisen kannalta on tärkeää katsoa taaksepäin ja käydä läpi keskeisimpiä palvelujärjestelmän muutoksia.

Julkisen sektorin uudistusten lähtökohtana voidaan pitää 1970-lukua. Tällöin voimaan astui esimerkiksi kansanterveyslaki, jolla määrättiin kunnille yhtenäiset tehtävät perusterveydenhuollon järjestämisen suhteen. Jokaiseen kuntaan perustettiin terveyskeskus, mikä johti kansalaisten ja alueiden eriarvoisuuden vähenemiseen yhdenvertaisten asiakasmaksujen sekä palveluiden saatavuuden myötä. (Rautiainen ym., 2020.)

Sittemmin 1980-luvun alussa toteutettiin Valtava-uudistus, joka yhtenäisti sosiaali- ja terveyspalveluiden suunnittelujärjestelmiä sekä kuntien valtionosuuksia. Valtava-uudistus mahdollisti sen, että palveluita kehitettäisiin jatkossa yhdenmukaisesti ilman, että kunnat ohjaisivat toimintaansa sille palvelusektorille, joka saa valtiolta eniten rahoitusta. (Rautiainen ym., 2020.) Toisaalta uudistuksella oli vaikutuksia erityisesti pieniin ja köyhiin kuntiin, sillä valtionosuusjärjestelmä oli aiemmin tukenut taloudellisesti juuri näiden kuntien palvelutuotantoa ja siten alueellisesti kattavaa palveluverkostoa (Lehtola, 2002, s. 37–39).

Julkisen sektorin laajentuminen hiipui 1990-luvulla, sillä laman vaikutukset heikensivät kuntien taloutta ja niiden asema hyvinvointipalvelujen tuottajana alkoi muuttumaan. Taloustilanteen heikentyminen, sekä kuntien Valtava-uudistuksen yhteydessä lisääntynyt itsenäisempi päätösvalta, johtivat palvelutuotannon supistamiseen erityisesti pienissä maaseutukunnissa. Esimerkiksi kouluja keskitettiin ja lakkautettiin merkittävästi. Valtiolta kunnille annettavat valtionosuudet päättyivät myös laman aikana valtion säästökohteeksi, mikä heikensi varsinkin pienten kuntien taloustilannetta, painosti kuntia lisäämään kunnallisverotusta ja karsimaan tarjottuja peruspalveluja. (Lehtola, 2002, s. 37–39.)

2000-luvulle tultaessa palvelujärjestelmää ja sen kehitystä on määrittänyt merkittävästi pyrkimys ajaa käytäntöön kokonaisvaltaista sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän uudistusta. Uudistuksia on pyritty muodostamaan useissa eri muodoissa, eri politiikkojen ajamana ja eri hallituskausien aikana (Rautiainen ym., 2020). Keskeinen muutosta ajanut huomio on ollut se, etteivät

kunnat eri puolella Suomea kykene enää tarjoamaan palveluitaan tasavertaisesti, mikä onkin johtanut alueellisiin eroihin palveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa. (Rautiainen ym., 2020; Rantamäki ym., 2021.) Ratkaisuna tähän on peruspalveluita pyritty keskittämään ja se onkin merkittävä nykyistä palvelujärjestelmää määrittävistä linjoista.

Kunta- ja palvelurakennemuutos eli PARAS-hanke käynnistyi vuonna 2005 ja oli käynnissä vuoden 2012 loppuun. Hankkeen tarkoituksena oli pyrkiä muodostamaan kuntarakenne, jossa kunnat pystyisivät taloudellisesti kestävästi vastaamaan velvoitteistaan ja tuottamaan kuntalaisille perus- ja erityispalveluita. Tätä tavoiteltiin toteuttamalla merkittävä määrä kuntaliitoksia, sillä katsottiin että pohja peruspalveluiden järjestämiselle olisi vankempi vähintään 20 000 asukasmäärän kunnissa. (Rautiainen ym., 2020.) Erityisesti maaseudulla uudistuksen vaikutukset näkyivät selkeästi, sillä palveluiden järjestämisvastuu siirtyi entistä etäämmälle väestömäärältään pienissä, mutta maantieteellisesti laajoissa maaseutukunnissa (Kattilakoski ym., 2011, s. 16).

Erityisesti 1990-luvulta lähtien palvelujärjestelmän muutokset ovatkin liittyneet merkittävästi erilaisiin valtion roolia supistaviin sekä kuntien itsehallintoa lisääviin uudistuksiin (Lehtola, 2002, s. 37–39). Lisäksi uudistuksissa on korostettu palvelujen erilaisten tuotantotapojen kehittämisen tarvetta, mikä on tarkoittanut julkisten peruspalveluiden rinnalla toimivan yksityisen ja kolmannen sektorin vahvistamista. (Lehtola, 2002, s. 37–39.) Kananojan ym. (2008) mukaan keskeisiä peruspalveluiden kehittämiseen vaikuttavia toimintaympäristön muutoksia ovat ikärakenteen muuttuminen, julkisen resursoimisen vähentymiseen ja yksityisen kulutusmahdollisuuksien kasvuun liittyvä talouden kehitys ja hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan ideologiset muutokset (Kananoja, 2008, s. 144). Monessa kehityssuunnassa voidaan katsoa olevan kyse julkishallinnon ideologisesta muutoksesta kohti uusliberalistista eetosta. Uuden julkishallinnon (eng. New public management) ideologian mukaisesti julkista sektoria on alettu hallinnoimaan ikään kuin yritysmaailman markkinakäytänteiden mukaisesti, mikä on tarkoittanut

julkisten palveluiden tuotteistamista, tehostamista ja kilpailuttamista, sillä vanha julkishallinto on nähty kalliiksi, hitaaksi ja toimimattomaksi. (Eräsaari, 2014, s. 126–127.)

Toisaalta pyrkimykset julkisten palveluiden yhdenvertaisuuteen ovat Kattilakosken, Matthiesin ja Rantamäen (2011, s. 9) mukaan tukahtuneet tehokkuuden, vaikuttavuuden ja taloudellisten vaatimusten rinnalla. Uusliberalistisen politiikan myötä myös maaseutujen palveluiden kehittäminen on nähty siirtyneen yhä enemmän julkiselta sektorilta maaseudun paikallisyhteisön toimijoiden vastuulle (Kumpulainen, 2016, s. 384). Kansalaisyhteiskunnan aktivoituminen palvelutuotannon saralla onkin näkynyt maaseudulla esimerkiksi erilaisten yhteisöllisten palvelutuotannon tapojen lisääntymisenä (Kattilakoski ym., 2011).

Vuonna 2023 voimaan astui sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus. Sote-uudistuksen tavoitteisiin lukeutuu palvelujen saavutettavuuden parantaminen alueellisesti kaikkialla suomessa, ja siihen liittyvän eriarvoisuuden vähentäminen. (Rautiainen ym., 2020) Koska uuden sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistuksen tosiasiallisia vaikutuksia palvelujen saavutettavuuteen ei voi vielä laajamittaisesti tarkastella uudistuksen tuoreuden vuoksi, tulen keskittymään maaseudun palveluiden saavutettavuuteen ennen uudistusta.

4. TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TIEDONHAUN KUVAUS

Tutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Olen myös hyödyntänyt tutkielmassa integroivan kirjallisuuskatsauksen elementtejä, mikä on kuvailevan kirjallisuuskatsauksen alalaji. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on tieteellinen tutkimusmenetelmä, jonka tarkoituksena on tutkia tehtyä tutkimusta. Menetelmässä kootaan yhteen ja arvioidaan jo olemassa olevaa tutkimuskirjallisuutta ja niiden tuloksia jostain tietyistä aihealueista, sekä pyritään näiden avulla vastaamaan johonkin tutkimusongelmaan. Kuvailevassa

kirjallisuuskatsauksessa tutkittavaa ilmiötä on mahdollista käsitellä ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. Myös käytetyt aineistot voivat olla laajoja ja toteutettu erilaisilla tutkimusmetodeilla. Tutkimuskysymykset voivat myös olla väljempää. Integroiva kirjallisuuskatsaus taas on tapa, jolla voi kuvata tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti ja tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aiheesta. Kirjallisuuskatsauksia voidaan myös tehdä systemaattisessa muodossa, jolloin tietyistä aihepiiristä kerätään runsaasti tiukoilla ja tarkkoilla kriteereillä aineistoa ja aineistoa. Tällöin myös tutkimuskysymyksen ja aineiston tutkimusmetodien on oltava tarkemmin määritellyt ja rajatut. (Salminen, 2011, s. 6–8.)

Maaseutujen palveluiden saavutettavuus on moniulotteinen aihe, minkä parissa tehty tutkimus ylittää usein tieteenalojen rajat. Siispä kuvailevan kirjallisuuskatsauksen väljä luonne mahdollistaa näkemykseni mukaan parhaiten tutkimusaiheeni tarkastelun. Tutkimusprosessin alkuvaiheessa pohdin ensiksi paneutuvani tutkielmassani maaseutuun sosiaalisena ja kulttuurisena ympäristönä sekä toimintaympäristönä sosiaalityölle. Kuitenkin lähdekirjallisuuteen tutustuessani huomasin, miten vähän aiheesta on tutkimusta suomeksi ja miten aiheen moniulotteisuus haastaisi tutkielman rajaamista. Koska olin erityisen kiinnostunut sen selvittämisestä, miten maaseutu ympäristönä vaikuttaa sosiaalityön palveluihin, tein laajempaa aineistohakua maaseudun palveluista yleisesti. Näillä hauilla löytyi laajasti kirjallisuutta, ja useassa niistä käsiteltiin palveluiden järjestämisen haasteita maaseudulla ja sivuttiin saavutettavuuden ilmiötä. Tästä syystä päätin rajata aiheeni koskemaan maaseutujen palvelujen saavutettavuutta. Aihevalintaa myös helpotti se, etten keskity pelkästään sosiaalityön näkökulmaan, vaan tarkastelen laajemmin peruspalveluja. Aihevalinnan taustalla vaikutti myös sen ajankohtaisuus hyvinvointiudistuksen astuessa voimaan juuri samanaikaisesti kandidaatintyön aloittamisen kanssa.

Aineistohakua tehdessäni hakutulosten laajuuden vuoksi päätin rajata aihetta vielä lisää asiakasryhmän mukaisesti koskemaan lapsiperheiden kokemuksia peruspalveluista. Lapsiperheiksi käsittän perheet, joissa on vähintään yksi alle 18-

vuotias lapsi. Asiakasryhmää rajaamalla halusin erottaa aineistosta esimerkiksi maaseudulla asuvien ikäihmisten kokemukset palveluista, koska katson, että eri asiakasryhmien palvelutarpeiden eroavaisuudet saattaisivat laajentaa tutkielmaa liiallisesti.

Kriteereinä aineistolle olisi se, että kyseessä olisi tarkastelu nimenomaan Suomen kontekstista. Tein myös rajauksen, että aineisto olisi julkaistu vuosien 2010-2023 välillä, sillä tavoitteenani on saada ajantasainen käsitys ilmiön luonteesta. Etenkin siksi, koska palvelujärjestelmä on kohdannut paljon merkittäviä muutoksia 2000-luvun aikana. Lisäksi hakuvaiheessa rajasin hakua vain verkossa saatavilla oleviin aineistoihin.

Mukaan otetussa aineistossa ei myöskään tarvinnut suoranaisesti olla mainittu käsitettä "saavutettavuus", sillä huomasin ilmiöstä puhuttavan myös muilla tavoilla eri termejä käyttäen. Tutkimuksissa saatettiin esimerkiksi vain kuvata erilaisia kokemuksia maaseudulla asumisesta ja pääsystä palveluihin, ja katson niiden vastaavan yhtäläillä tutkielmassa tarkasteltavaan kysymykseen. En myöskään sulkenut pois aineistoja, vaikka niissä käsiteltäisiin peruspalveluiden sijaan vaikkapa lähipalveluita, sote-palveluita tai hyvinvointipalveluita, sillä aineiston analyysivaiheessa rajaan tuloksien ulkopuolelle ne palvelut, joiden ei voi katsoa kuuluvan peruspalveluiden joukkoon.

Lähteitä etsin Jykdokista kirjojen, lehtien ja tietokantojen joukosta, Arto:sta eli kansainvälisten artikkelien arkistosta ja kotimaisten artikkeleiden arkistosta. Hakusanoina kotimaisten artikkelien ARTO -tietokannassa käytin seuraavia: maaseu* AND palvel* OR saavut* (100 artikkelia); maaseu* AND sote* (13 artikkelia); syrjäseu* AND palvel* OR saavut* (90 artikkelia); maaseu* AND kokem* (50 artikkelia). JYKDOK-tietokannassa kirjojen joukosta etsiessäni käytin hakusanoja: maaseu* AND palvel* OR saavut* (136 kirjaa); maaseu* AND kokem* (47 kirjaa). Lisäksi löysin pari sopivaa aineistoa selaamalla lähdekirjallisuuden kirjallisuusluetteloita.

Yllä olevien hakusanojen suurien osumamäärien joukossa oli paljon epätieteellisiä aineistoja ja raportteja, jotka eivät sopineet tutkielman aineistoksi. Osumissa oli myös paljon aineistoja, joissa käsiteltiin joitain muita, kuin peruspalveluja tai keskityttiin muihin, kuin palvelunkäyttäjien näkökulmiin. Tutkielman lopulliseksi aineistomääräksi valikoituikin lopulta 6 tutkimusta. Tutkimuksista yksi oli väitöskirja ja neljä artikkelia. Luettelen seuraavaksi tarkemmin valikoidut aineistot:

1. Pilvi Hämeenahon (2014) väitöskirja *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa: Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta,*
2. Pilvi Hämeenahon (2012) artikkeli *Palvelujen saavutettavuus harvaan asutulla maaseudulla. Esimerkkinä lasten päivähoitopalvelut,*
3. Kaisa Vehkalahden ja Päivi Armilan (2021) artikkeli *Uusiin suuntiin : Nuorten muuttoliike peruskoulun ja toisen asteen opintojen välisessä nivelvaiheessa,*
4. Mari Kattilakosken ja Maarit Sirenin (2020) artikkeli *Koettu arjen hyvinvointi ja sen murtumat maaseudun naisten kertomuksissa,*
5. Anna Nikupeterin, Henna Nurmen, Lauri Lantelan, Jaana Leinosen, Kati Kallisen, Tuija Turusen & Merja Laitisen (2021) artikkeli *Hyvinvointia tukevien lähipalveluiden saavutettavuuden kehyykset vanhempien ja nuorten näkökulmasta,*
6. Mari Käyhkön (2016) artikkeli *Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus.*

5. PERUSPALVELUIDEN SAAVUTETTAVUUS MAASEUDULLA

Keräsin aineistoista maaseudulla asuvien perheiden kokemuksia peruspalveluiden saavutettavuudesta. Aineistosta kerätyt kokemukset nostavat esiin monenlaisia maaseutujen perheiden arkeen sekä elämänvalintoihin liittyviä mahdollisuuksia, valintoja ja haasteita, minkä raameissa perheet käyttävät peruspalveluita. Aineistot tuovat myös esiin perheiden erilaisia palveluiden käyttämiseen liittyviä resursseja, mitkä vaikuttavat palveluiden fyysisen, taloudellisen, sosiaalisen ja tiedollisen

saavutettavuuden muotoutumiseen. Jäsennän seuraavaksi näitä kokemuksia jaottelemalla ne edellä mainittuihin palveluiden saavutettavuuden neljään ulottuvuuteen. On kuitenkin huomioitava saavutettavuuden moninainen muotoutuminen ja tunnistettava se, miten kokemukset siitä voivat kummuta samanaikaisesti useammasta eri ulottuvuudesta. Esimerkiksi Hämeenaho (2012, s. 38) huomioi tämän tutkimuksessaan todeten, miten alun perin palveluiden fyysistä saavutettavuutta haastavat pitkät välimatkat voivat ikään kuin johtaa perheissä myös muiden saavutettavuuden ulottuvuuksien heikentymiseen. Jaottelua voidaankin siis pitää karkeana hahmotelmana laajaksi tunnistetusta ilmiöstä.

5.1. Etäisyydet palveluihin ja kulkemisen pakko

Fyysinen saavutettavuus näyttäytyy kaikissa aineistoissa yhtenä keskeisimpänä maaseudun palveluiden saavutettavuuden mittareista, sillä jokaisessa aineistossa perheet nostivat esiin kokemuksia harvan palveluverkon aiheuttamista pitkistä välimatkoista lähimpiin palveluihin. Tästä syystä myös auto näyttäytyy kaikissa aineistossa lähes välttämättömänä resurssina palveluiden fyysisen saavutettavuuden kannalta.

Hämeenahon (2014) maaseutujen äitien arjen arjen rakentumista tutkivassa väitöskirjassa tarkastellaan julkisten palveluiden saavutettavuutta erityisesti arjen hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Hämeenahon keskeinen havainto on, että harvaan asutulla maaseudulla asuvien äitien arjessa korostuu usein suuri liikkuvuus, mikä harvan palveluverkon vuoksi on enimmäkseen pakon sanelemaa. Perheiden säännöllisesti arjessa käyttämiä peruspalveluita olivat lasten päivähoitopalvelut ja koulut, joiden fyysistä saavutettavuutta haastoivat pitkät välimatkat ja palveluiden epäkäytännöllinen sijainti suhteessa perheen kodin ja vanhempien työpaikan sijaintiin. Päivähoitopalveluiden sujuva saavuttaminen nouseekin väitöskirjassa merkittäväksi perheiden arkeen vaikuttavaksi tekijäksi ja haasteet sen saavutettavuudessa voivat jopa vaikuttaa vanhemman työssäkäynnin mahdollisuuksiin. Hämeenaho myös huomioi, miten erityisesti lastenhoidon

vastuita perheissä usein kantavat äidit voivat olla tämän suhteen alttiissa asemassa. (Hämeenaho, 2014, s. 147.)

Lasten päivähoidon ja koulunkäynnin kuvataan myös Kattilakosken ja Sirenin (2020) artikkelissa olevan merkittävä perheiden arjen ja sen sujuvuuden määrittäjä maaseudulla. Myös tässä artikkelissa nostetaan esiin palveluiden fyysinen saavuttamisen haasteista kumpuavat vaikutukset vanhempien työssäkäynnin järjestämiseen. Esimerkkinä tästä oli äidin kertomus tilanteesta, jossa lasten päivähoitokuljetuksen vuoksi perheellä tuli yhteensä 80 kilometriä lisäajoa päivittäin. Neljän kuukauden jälkeen äiti joutui vaihtamaan tilapäisesti työpistettään lähemmäksi päiväkotia, jotta perhe välttyisi ylimääräiseltä kulkemiselta ja lasten hoitopäivät lyhenisivät. (Kattilakoski & Sireni, 2020, s. 88.) Vanhempien työpaikkojen hankala sijainti suhteessa lapsen päivähoitopaikkaan nousee myös esiin haasteena Pilvi Hämeenahon (2012) artikkelissa. Hämeenaho nostaa esiin näkökulman siitä, että vaikka palvelu voidaan kokea olevan sijainnillisesti kohtuullisen matkan päässä, voi vanhemman työpaikan sijainnin vaatimat aikataululliset raamit tehdä palvelun sujuvasta käytöstä mahdotonta. (Hämeenaho, 2012, s. 37–38.)

Hämeenaho (2014) nostaa myös väitöskirjassaan esiin, miten palveluiden fyysistä saavutettavuutta haastavat usein toimivan julkisen liikenteen puuttuminen maaseuduilta. Julkinen liikenne saattaa puuttua joko täysin, tai sen liikennöinnin aikataulut ja reitit ovat toimimattomia lapsiperheiden tarpeisiin nähden (Hämeenaho, 2014). Esimerkkejä palvelun saavutettavuutta haastavasta ja toimimattomasta julkisesta liikenteestä tulee esiin useammassa aineistossa (Hämeenaho, 2014; Käyhkö, 2016; Kattilakoski & Sireni, 2020; Vehkalahti & Armila, 2021). Esiin nostetaan linja-autopysäkkien kaukainen sijainti, pienten koululaisten pitkät ja turvattomat kävelymatkat pysäkeille maanteitä pitkin sekä harvat liikennöinnin aikataulut, jotka voivat edellyttää koululaisilta aikaisia aamuherätyksiä tai odottamista koulupäivien jälkeen haastaen lapsien, mutta myös vanhempien arjessa jaksamista (Hämeenaho, 2014, s. 138–140; Kattilakoski & Sireni,

2020, s. 18). Hämeenahon (2014) väitöskirjassa tuodaan myös esiin, miten edellä mainitun kaltaiset tekijät, sekä yleisesti palveluiden käyttöä helpottavien tukipalveluiden puute, voivat jopa estää palvelun käyttöä. Tämä tulee ilmi äidin haastattelusta, jossa perheen lapsi laitettiin lähikouluksi katsotun kyläkoulun sijaan kauemmaksi kunnan keskustan kouluun, sillä valaisemattomien ja raskaiden ajoneuvojen liikennöimien teiden kautta tehty koulumatka koettiin lapselle vaarallisena. Valintaan myös vaikutti se, ettei kyläkoululla ollut tarjolla iltapäiväkerhotoimintaa, mikä olisi tarkoittanut lapselle pitkää yksinoloa koulupäivien jälkeen (Hämeenaho, 2014, s. 140–141).

Auton välttämättömyyden ja julkisen liikenteen puutteiden rinnalla joissain aineistoissa nousee esiin myös muita maaseutujen tieverkostoon ja sijaintiin nivoutuvia palveluiden fyysistä saavutettavuutta haastavia tekijöitä. Kattilakosken ja Sirenin (2020) tutkimuksessa pitkät välimatkat yhdistettynä mahdollisiin puutteisiin teiden kunnossa ja ylläpidossa, kuten auraamattomien teiden muodossa, heikentävät haastatellun äidin mukaan luottamusta siihen, että ambulanssin ja ensihoidon palvelut olisivat tarvittaessa saavutettavissa ajoissa (Kattilakoski & Sireni, 2020). Myös Nikupeterin (2021) artikkelissa nousee esiin kokemus epäluottamuksesta ambulanssin saamiseen syrjäiselle seudulle sitä tarvittaessa. Eräillä vanhemmilla oli esimerkiksi kokemus siitä, että ambulanssin soitettuaan oli ensihoitohenkilökunta oli soittanut takaisin tiedustellakseen avun todellisesta tarpeesta ja siitä voisivatko he saapua hoitoon omalla autollaan.

Toisaalta Hämeenaho (2014) tekee väitöskirjassaan myös huomion, miten pitkät välimatkat eivät yksinään riitä mittaamaan palveluiden saavutettavuutta, sillä saavutettavuuden ongelmassa on usein myös kyse maaseudun yksittäisten perheiden ja yksilöllisten elämäntilanteiden luomista raameista (Hämeenaho, 2014, s. 212). Hän havaitsee, etteivät kaikki tutkimukseen haastatellut äidit kokeneet pitkiä välimatkoja välttämättä haasteeksi, sillä maaseudulla perheet voivat olla usein tottuneet ja sopeutuneet kulkemisen vaatimukseen. Esimerkiksi päivittäiseen autoiluun tottuneelle perheenäidille kymmenien kilometrien ajo ei aina tarkoita

palvelun huonoa saavutettavuutta. (Hämeenaho, 2014, s. 124–125.) Sen sijaan olennaisempina saavutettavuuden heikentyneissä kokemuksissa näyttäytyy pitkien välimatkojen vaatimien järjestelyjen, kuten koulumatkojen tai työssäkäynnin järjestämisen, tuoma kuormitus vanhemmille ja lapsille. (Hämeenaho, 2014, s. 192.) Yhteenvetäen voidaankin nähdä, että maaseudun perheet arvioivat palveluja ja niiden saavutettavuutta erityisesti arjen sujuvuuden näkökulmasta.

5.2. Kulkemisen ja kouluttautumisen kulut maaseudulla

Taloudellinen saavutettavuus muotoutuu niistä taloudellisista resursseista, joita perheillä on käytettävissään. Maaseudulla palveluiden saavuttaminen voi vaatia monenlaisia taloudellisia resursseja. Edellisessä osiossa kuvattujen pitkien välimatkojen vuoksi Hämeenahon (2014) väitöskirjassa tuodaan esiin, miten auton tai jopa useamman omistaminen voi olla maaseudulla pakollinen kustannustekijä. Autoiluun liittyy myös polttoainekuluja, jotka voivat säännöllisten pitkien ajomatkojen vuoksi olla korkeitakin. Myös auton ylläpitoon ja huoltamiseen liittyy kustannuksia. (Hämeenaho, 2014, s. 88–89.)

Itäisen Suomen reuna-alueiden kirkonkylissä ja syrjäisillä kylillä asuvien nuorten kokemuksia toisen asteen koulutukseen hakeutumisesta artikkelissaan tutkinut Käyhkö (2016) tunnistaa, miten koulutusvalinnat ja koulunkäynnin järjestäminen ovat harvennevan kouluverkon maaseuduilla myös entistä enemmän sidoksissa heidän perheidensä tarjoamiin erilaisiin resursseihin, haluihin ja intresseihin (Käyhkö, 2016, s. 94). Vanhemmille kasautuvat kustannukset voivat siten määrittää niitä mahdollisuuksia, joita nuorilla on koulutukseen hakeutumiselle (Käyhkö, 2016). Maaseuduilla lähin toisen asteen oppilaitos saattaa sijaita pitkien etäisyyksien päässä, jonka vuoksi maaseutujen nuoret voivat joutua jo lähtökohtaisesti kuormittavassa siirtymävaiheessa punnitsemaan kotoa muuttamista tai kulkemisen järjestymistä riippumatta siitä, millaisia taloudellisia taustaresursseja heillä on (Vehkalahti & Armila, 2021).

Käyhkön (2016) mukaan esimerkkinä tästä voi olla toiseen kaupunkiin opiskelemaan hakeutuvan nuoren tuomat lisäkustannukset perheelle liittyen asumiseen, elämiseen ja liikkumiseen. Käyhkö myös tunnistaa aineistosta viitteitä siitä, että näiden kulujen lisäksi muut opintoihin liittyvät, kuten koulukirjojen ja kannettavan tietokoneen hankinnasta syntyvät kulut, voivat hankaloittaa erityisesti lukiokoulutukseen hakeutumista sen sijaitessa kauempana, sillä jotkut perheet kokivat ammatillinen koulutuksen halvemmaksi. Käyhkö nostaa myös esiin näkökulman siitä, miten toisen asteen koulutuksen takia kotoaan muuttavat alle 17-vuotiaat eivät voi vielä saada opintotukea, joilla he voisivat kustantaa nousevia koulunkäymiseen vaadittavia kuluja ja mahdollistaa näin taloudellisesta itsenäistymistä. Nousevat elinkustannukset ovatkin siis pitkälti vanhempien taloudellisten resurssien vastuulla. Koska perheiden taloudelliset resurssit nuoren koulunkäynnin tukemiseksi voivat olla hyvinkin vaihtelevia, nostaa Käyhkö (2016, s. 90) myös esiin, miten joidenkin oppilaitosten tarjoamat ilmaiset asuntolapaikat voivat merkittävästi mahdollistaa joidenkin maaseutunuorten yhdenvertaista koulutukseen osallistumista.

Myös Vehkalahtien ja Armilan (2021) tutkimuksessa tulokset perheen tarjoamien taloudellisten resurssien vaikutuksista nuorten toisen asteen koulutukseen hakeutumiselle ovat samankaltaisia Käyhkön (2016) tuloksien kanssa. He nostavat lisäksi esiin huomion siitä, miten tutkimukseen haastatellut maaseudun nuoret olivat hyvin tietoisia rahan luomista reunaehdoista, jotka joko estävät tai mahdollistavat heidän muuttonsa pois kotoa koulutuksen vuoksi (Vehkalahti & Armila, 2021, s. 157). Perheensä tiukan rahatilanteen tiedostava nuori voi jopa luopua koulutustoiveistaan ja tavoitteistaan, koska ei halua kuormittaa vanhempiaan kasvavilla kuluilla (Käyhkö, 2016, s. 89). Toisaalta Käyhkö myös katsoo, että hänen tutkimuksessaan ilmeni viitteitä siitä, etteivät nuoret tee koulutusvalintoja aina kovin tietoisesti. Koulutusvalintoja tekevä nuori saattaa esimerkiksi tiedostamattaan rajata lähtökohtaisesti ulkopuolelle ne koulut, joiden saavutettavuus näyttyy liian haasteelliselta. Tällöin nuori ei siis välttämättä

tiedosta niitä mahdollisuuksia ja esteitä, joita heillä on koulutukseen hakeutumiselle. (Käyhkö, 2016, s. 78–79.)

5.3. Saavutettavuuden eriävät sosiaaliset ehdot

Aineistoista nousee esiin useita sosiaalisia tekijöitä, jotka luovat maaseudun perheille erilaisia palveluiden saavutettavuuteen liittyviä toimimisen mahdollisuuksia. Palveluihin hakeutumisen mahdollisuuksia saattaa maaseudulla kehystää maatalousyrittäjyyteen liittyvät arjen aikataululliset ja työnjaolliset tekijät. Hämeenaho (2012) tuo esiin perheen kokemuksen, jossa vanhempien päivittäinen osallistuminen karjanhoitoon ja aikataulullisesti säntillisiin navettatöihin teki kaukana sijaitsevan päiväkodin saavuttamisen mahdottomaksi, sillä vanhemmilla ei töidensä vuoksi ollut aikaa päivittäisten pitkien ajomatkojen tekemiseen. Tässä esimerkkitapauksessa perhe päätyi hoitamaan lapsia kotona vastoin vanhempien lähtökohtaisia toiveita. (Hämeenaho, 2012, 39–40.)

Sosiaalinen saavutettavuus harvan palveluverkon alueilla voi näyttäytyä haasteelliselta myös kieli- ja alkuperäisväestöjen näkökulmasta. Nikupeteri ym. (2021) nostavat artikkelissaan suoraan esiin havainnon siitä, että pohjoisen harvaan asutuilla alueilla palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus on puutteellista. He tuovat esiin saamenkielisen vanhemman kokemuksen siitä, miten Lapin harvaan asutulla alueella saamenkielisten ammattilaisten ja palveluiden vähäisyys haastavat palveluihin hakeutumista. Palveluiden alueelliset erot kirvoittavat perheiden kokemuksissa tunteita siitä, ettei haja-asutusalueiden palvelutarpeita tunneta kaupungeissa tai että palveluiden kehittämiseen kohdistetut resurssit ovat riittämättömät. (Nikupeteri ym., 2021, s. 74–76.)

Nikupeterin ym. (2021) artikkelissa kuvataan myös vuorovaikutuksen merkitystä palveluiden saavuttamisessa. Tutkimuksen haastateltavat nostavat esiin erityisesti huomioita siitä, miten kaikilla nuorilla ja perheillä ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia palveluihin osallistumiselle. Esimerkiksi vuorovaikutuksen osalta erityistä tukea

tarvitsevien lasten tai vaikka nuorten kohdalla moninaisempien osallistumisväylien lisääminen ammattilaisen ja asiakkaan välille koettiin tarpeellisena palveluiden saavutettavuuden kannalta. (Nikupeteri ym., 2021, s. 75.) Tämän lisäksi perheiden kokemus palveluissa koetusta välittämisestä näyttäytyvät Nikupeterin ym. artikkelissa saavutettavuutta lisäävänä elementtinä, jota palveluissa työskentelevät ammattilaiset voivat edistää kokonaisvaltaisella ja asiakkaan asiantuntijuutta omasta tilanteestaan kunnioittavalla työotteella. Nikupeterin ym. mukaan perheiden kokemuksissa myös ilmeni, miten samassa tilanteessa elävien ihmisten vertaistuki kokemusten ja tiedon vaihtamisen muodossa voi osaltaan edistää palveluiden saavutettavuutta. (Nikupeteri, 2021, s. 79–80.)

Yhteisön merkitys tulee esiin myös Hämeenahon (2014) väitöskirjassa, jossa huomioidaan, miten perheiden peruspalveluiden saavuttaminen voi olla usein maaseudulla sidoksissa läheisten, sekä maaseudun paikallisyhteisön jäsenten tarjoamaan epäviralliseen ja vapaaehtoisuuteen perustuvaan yhteisölliseen tukeen. Esimerkiksi autottomalle perheelle kyytiapua tarjoavat lähisukulaiset voivat olla tärkeä resurssi kauempana sijaitsevan palvelun saavuttamisessa (Hämeenaho, 2014, s. 99). Väitöskirjassa haastateltavien kokemuksissa sosiaalista tukea tarjottiin myös lasten koulumatkoille järjestettyjen kimppekyytien tai lastenhoitoavun muodossa (Hämeenaho, 2014, s. 163–165). Alaikäiset, jotka eivät itsenäisesti voi päättää kulkemisistaan näyttäytyvät tämän suhteen ryhmänä, minkä mahdollisuudet palveluiden tasavertaiselle saavutettavuudelle voivat olla rajatummalla ilman perheen ja yhteisön tarjoamia resursseja (Hämeenaho, 2014). Vaikka yhteisön tuki koetaankin useissa aineistoissa merkitykselliseksi hyvinvointia ja voimavaroja lisääväksi tekijäksi maaseudulla (Hämeenaho, 2012; Hämeenaho, 2014; Kattilakoski & Sireni, 2020; Nikupeteri ym., 2021), huomioi Hämeenaho väitöskirjassaan sen näyttäytyvän myös usein välttämättömänä mukautumisena tilanteeseen, jossa palveluiden alueellinen eriarvoisuus on lisääntynyt maaseuduilla. Hän myös havaitsee, miten maaseutujen yhteisöllinen toiminta ei perustu pelkkään jaettuun yhteisölliseen arvomaailmaan, vaan taustalla on silti lopulta toimijoiden yksilöllisiä valintoja, joita he tekevät henkilökohtaisten resurssien, voimavarojen ja motivaation puitteissa.

Tästä syystä Hämeenaho katsookin, miten näitä asioita ylläpitävä ja kaikille saavutettava peruspalvelujärjestelmä mahdollistaa myös tulevaisuudessa yhteisöllisen tuen säilyvyyden maaseuduilla. (Hämeenaho, 2014, s. 197–199.)

Palveluista etäällä asuvien alaikäisten tilannetta käsitellään myös Käyhkön (2016) artikkelissa. Hänen mukaansa reuna-alueiden nuoret joutuvat tilanteisiin, missä mahdollisuudet kauempana sijaitsevaan kouluun hakemiseen tai kotoa muuttamiseen voivat estyä tai mahdollistua perheiden tarjoamien sosiaalisten ja emotionaalisten resurssien myötä. Esimerkiksi joissain perheissä kotoa nuorena lähteminen voidaan nähdä sosiaalisena ja taloudellisena riskinä, kun taas joissain perheissä sen voidaan kokea olevan investointi nuoren tulevaisuuteen. Suurten päätösten edessä myös perheen luokkatausta voi tulla näkyvämmäksi. Koulutuksen hankkimiseen saatetaan liittää eroavia arvostuksia. (Käyhkö, 2016, s. 91.)

Työväenluokkaisten ja pienituloisten perheiden on esimerkiksi todettu suosivan ammatillista koulutusta, sillä sen koetaan mahdollistavan nopeammin ammattiin valmistumisen ja paremmat työllistymismahdollisuudet (Vehkalahti & Armila, 2016, s. 156). Sosiaaliset verkostot voivat myös nousta koulupaikan vuoksi kotoaan pois muuttavalle nuorelle merkitykselliseksi resurssiksi silloin, jos muuttokohteessa asui luotettavia läheisiä, jotka pystyivät olemaan tukena nuoren itsenäistymisprosessissa. Perheissä saatettiin tällöin suhtautua usein myönteisemmin nuoren muuttoaikeisiin. (Vehkalahti & Armila, 2016, s. 157–158).

Käyhkö (2016) sekä Vehkalahti ja Armila (2021) huomioivat myös perheen ohella nuoreen itseensä liittyvät sosiaaliset resurssit. Alueesta riippumatta toiselle asteelle hakeutuvan nuoren siirtymävaiheeseen voi liittyä lähtökohtaisesti useita merkittäviä itsenäistymiseen ja elämänmuutokseen kytkeytyviä haasteita. Kummassakin tutkimuksessa ilmenee, miten kotoa pois muuttaminen ja lähialueen ulkopuolelle suuntautuvien koulutusvalintojen tekeminen voi olla saavutettavampaa niille maaseutunuorille, jotka ovat valmiita itsenäistymään ja joilla on muutoksen vaatimaa uskallusta, itseluottamusta, kykyä huolehtia itsestään ja motivaatiota pois lähtemiseen. Tilanne asettaa ne nuoret eriarvoiseen asemaan, keillä ei ole

samanlaisia valmiuksia pois lähtemiseen tai muuttamiseen. (Käyhkö, 2016; Vehkalahti & Armila, 2021.)

Aiemmassa osiossa sivuttiin hieman Käyhkön (2016, s. 90) huomiota siitä, miten koulujen tarjoamat ilmaiset asuntolapaikat voivat toimia koulutuksen saavutettavuutta edistävänä tukitoimena niiden nuorten kohdalla, joiden koulunkäynti edellyttää kotoa pois muuttamista. Toisaalta Käyhkön artikkelissa sivuttiin myös asuntola-asumisen ristiriitaista mainetta, jota myös Vehkalahti ja Armila (2021) käsittelevät artikkelissaan. Sosiaalinen saavutettavuus näyttäytyy haasteelliselta niissä nuorten ja perheiden kokemuksissa, joissa kerrottiin asuntoloiden rauhattomasta ilmapiiristä, öisestä metelistä, siivottomuudesta ja yksityisyyden puutteesta. Toisaalta mikäli nuorella oli myönteisiä kokemuksia asuntoloista, yhdistyi niissä usein kokemus yhteisöllisyyden tunteesta ja ystävien saamisesta. Negatiiviset asuntolakokemukset vaikuttavat Vehkalahden ja Armilan mukaan esimerkiksi siihen, missä määrin vanhemmat uskaltavat päästää lastansa asumaan asuntoloihin. Täten voidaankin katsoa, että kokemukset asuntola-asumisen viihtyvyydestä, turvallisuudesta ja yhteisöllisyydestä voivat vaikuttaa välillisesti myös koulutuspaikkojen saavutettavuuteen (Vehkalahti & Armila, 2021, s.159–163.)

Maaseudun perheiden ja nuorten kokemukset koulutusvalintojen tekemisen eriävistä ehdoista johtavat sekä Käyhkön (2016), että Vehkalahden ja Armilan (2021) kyseenalaistamaan koulutuksen alueellisen yhdenvertaisuuden toteutumista maaseuduilla. Kattilakosken ja Sirenin (2020) artikkelissa nostetaan esiin haastateltavien kokemuksia eriarvoisuuden tunteista, jotka kumpuavat pitkälti yhteiskunnallisten muutosten heikentämistä mahdollisuuksista ja oikeuksista palveluiden saamiselle. Erityisesti maaseudulla kuntaliitosalueilla asuvat haastatellut kokevat menettäneensä keskittämisen vuoksi merkittävästi peruspalveluja alueeltaan, koska kehittämistoimien koetaan kohdentuvan liiaksi kaupunkikeskuksiin maaseudun peruspalveluverkoston ylläpitämisen sijasta. Monet haastatellut kokevat myös ikään kuin joutuneensa syrjään julkisista palveluista. (Kattilakoski & Sireni, 2020, s. 20–21.)

Palvelujärjestelmästä syrjään joutumisen ja eriarvoisuuden kokemusten voidaankin osaltaan tulkita myös rakentavan ihmisten kokemusta peruspalveluiden saavutettavuudesta. Sosiaalisen saavutettavuuden voi katsoa heikentyvän, mikäli maaseudun asukas kokee, että hänen kokemuksensa ja palvelutarpeensa jäävät näkymättömiin palvelujärjestelmän näkökulmasta.

5.4. Tiedon merkitys palveluissa ja luottamuksen vahvistajana

Vanhempien ja nuorten heikko tietämys siitä, mihin palveluihin he ovat oikeutettuja, miten palveluihin hakeudutaan ja miten omaa avuntarvetta tulisi arvioida, toivat Nikupeterin ym. (2021) artikkelissa haasteita palveluihin hakeutumiselle.

Haasteellista tämä on erityisesti silloin, jos perehtyneisyys palveluita kohtaan näyttäytyy edellytyksenä sille, että pääsy palveluihin mahdollistuu. Nikupeteri ym. esimerkiksi havaitsevat haastateltujen kokemuksissa, että asiakkailta saatetaan joissain palveluissa vaatia lähtökohtaisesti itsenäisempää vastuunottoa omasta tilanteestaan, mikä usein edellyttääkin asiakkaalta toimintakyvyn ja voimavarojen rinnalla moninaisia tiedollisia resursseja. Alttiissa asemassa Nikupeterin ym. mukaan ovat etenkin moninaisia tuen tarpeita omaavat perheet, joilla ei välttämättä ole samanlaisia resursseja koordinoida tarvitsemiaan palveluita. (Nikupeteri, 2021, s. 77-78.) Samanlaisia havaintoja artikkelissaan tehnyt Hämeenaho (2012, s. 40-41) toteaa, miten tämä myötäilee myös muissa yhteyksissä esiin tullutta huomiota siitä, miten palveluista etäällä asuvien maaseudun asukkaiden edellytetään kantavan suurempaa vastuuta oman hyvinvointinsa ylläpitämisestä verrattuna taajaman asukkaisiin.

Palvelujärjestelmään kohdistuvat muutokset, jotka maaseutujen muuttuvissa palveluympäristöissä voivat olla hyvinkin tavallisia, voivat myös osaltaan vaikuttaa tiedollisen saavutettavuuden muotoutumiseen. Hämeenahon (2014) tutkimukseen haastatellut maaseudun perheet kuvaavat terveyspalveluiden tilannetta asuinkunnassaan ja kertovat, miten esimerkiksi asuinkuntalaiselle virallisesti

päivystyshoitoa tarjoava paikka saattaa sijaita kellonaikojen mukaisesti osan päivästä läheisellä paikkakunnalla ja osan taas pitkän etäisyyden päässä maakunnan keskussairaalassa. Lisäksi joissain kunnissa hoitoa tarvitseville annetaan eroavia ohjeistuksia päivystyspisteelle hakeutumisesta. Näiden johdosta haastatelluille perheille oli ajoittain epäselvää, mihin päivystyspaikkaan heidän tulisi suunnata palvelua tarvitessaan. (Hämeenaho, 2014, s. 142–143.) Epätietoisuuden merkitys palvelun saavutettavuudelle tulee esiin myös Käyhkön (2016) artikkelissa, jossa maaseudun nuorten koulutusvaihtoehtoja raamittavat lisäksi oppilaitoksia varjostavat lakkauttamissuhat, jotka tuottavat nuorille epätietoisuutta kouluihin hakeutumisen kannattavuudesta. Artikkelin esimerkkitapauksessa nuori kertoo, etteivät alueen nuoret uskalla hakeutua tämän vuoksi läheiseen maaseutulukioon. Tiedon puute maaseutujen oppilaitoksien jatkuvuudesta voi tuottaa siis näin kokemusta lähikoulun saavutettavuudesta ja vaikuttaa osaltaan nuoren tekemiin koulutusvalintoihin. (Käyhkö, 2016, s. 83–84.)

Tietämys palveluista ja niiden laadusta näyttäytyvät useassa aineistossa (Hämeenaho, 2012; Hämeenaho, 2014; Nikupeteri ym., 2021) linkittyvän erityisesti kokemukseen palveluiden luotettavuudesta. Hämeenaho ja Nikupeteri ym. katsovat, että tieto palvelujärjestelmän sujuvasta toimimisesta ja saavuttamisesta on yhteydessä koko palvelujärjestelmään kohdistuvan luottamuksen syntymiselle. Hämeenahon väitöskirjan maaseudun perheiden kertomuksissa luottamus palvelujärjestelmään näyttäytyy perustuvan tietoon siitä, että palveluita on tarjolla silloin, kun niille on tarvetta. Tieto tuo perheille turvallisuuden tunnetta ja uskoa siihen, että apua on saatavilla tilanteissa, missä perheiden omat voimavarat ja resurssit eivät enää riitä. Myös Nikupeteri ym. (2021) katsoo, että perheiden saama tieto palvelumahdollisuuksista ja siitä, että palvelua voi odottaa saavansa sitä tarvitessaan, ovat edellytys palvelujärjestelmään kohdistuvan luottamuksen syntymiselle (Nikupeteri ym., 2021, s. 81–82). Laajemmassa mittakaavassa voidaankin siis katsoa, että ihmisten tiedolliset resurssit palveluista eivät pelkästään edistä palveluiden välitöntä saavutettavuutta, vaan ylipäänsä mahdollistavat luottamuksen koko palvelujärjestelmään.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Olen nyt tarkastellut valikoitujen aineistojen perusteella sitä, millaisia kokemuksia maaseutujen lapsiperheillä on peruspalveluiden saavutettavuudesta. Kokemukset peruspalveluiden fyysisestä, taloudellisesta, sosiaalisesta ja tiedollisesta saavutettavuudesta näyttäytyivät muotoutuvan moninaisten tekijöiden kautta, joissa oli kyse asuinalueeseen ja toisaalta yksilöllisiin elämäntilanteisiin liittyvistä ehdoista. Nämä vaikuttivat siihen millaisia erilaisia taloudellisia, sosiaalisia ja tiedollisia resursseja maaseudun perheillä on käytettävissään saavuttaessaan palveluita. Aion seuraavassa osiossa tarkastella lyhyesti sitä, miten ulottuvuus-jaottelu näyttäytyi aineistoissa. Sen jälkeen teen yhteenvedon resursseista, joita maaseudun perheet käyttivät saavuttaakseen palveluita. Tämän jälkeen tarkastelen millaisia vaikutuksia palveluiden heikko saavutettavuus toi perheiden elämään. Lopuksi vastaan kysymykseen siitä, millaiseksi kuva alueellisesta eriarvoisuudesta muodostuu palveluiden saavutettavuuden näkökulmasta.

Fyysinen ulottuvuus nousi aineistoissa keskeisesti esiin, sillä saavutettavuuden muotoutuminen liittyy maaseudulla olennaisesti asuinpaikan luomiin fyysisiin reunaehtoihin, kuten palveluiden harvempaan sijaintiin, pitkiin välimatkoihin, tieverkoston kuntoon ja ylläpitoon sekä kulkemisen pakkoon. Oli myös huomattavissa, että kokemukset eivät olleet aina rajattavissa pelkästään yhteen ulottuvuuteen ja niissä saattoikin samanaikaisesti olla läsnä useasta eri ulottuvuudesta kumpuavia haasteita. Ulottuvuudet myös vaikuttivat toisiinsa. Jos perheillä ei esimerkiksi ole käytettävissä resursseja, joilla heikkoa fyysistä saavutettavuutta voisi kompensoida, voi se näin johtaa myös muiden saavutettavuuden ulottuvuuksien heikentymiseen. Pällekkäisyyksistä ja limittäisyyksistä huolimatta koen kuitenkin, että ulottuvuuksien yksittäinen tarkastelu tarjosi lopulta perusteellisemman käsityksen kunkin ulottuvuuden merkityksestä saavutettavuuden kokonaiskuvassa.

Maaseudulla erilaiset peruspalvelujen käyttöä tukevat palvelut voivat toimia saavutettavuuden resursseina. Kaukana sijaitsevien palveluiden, kuten koulujen, saavuttaminen voi mahdollistua, mikäli perheillä on käytettävissään julkisen liikenteen palveluita tai mahdollisuuksia asuntola-asumisen hyödyntämiseen. Tällöin olennaista kuitenkin on, että myös tukipalvelut ovat helposti saavutettavissa ja vastaavat maaseudun lapsiperheiden palvelutarpeisiin. Perheiden kokemukset julkisen liikenteen käyttämisen epäkäytännöllisyydestä, kuormittavuudesta ja turvattomuudesta tai asuntola-asumisen rauhattomuudesta vaikuttivat aineistoissa siihen, että koulu saatettiin kokea olevan heikommin saavutettavissa. (Hämeenaho, 2014; Käyhkö, 2016; Kattilakoski & Sireni, 2020; Vehkalahti & Armila, 2021.)

Harvan palveluverkon maaseudulla auton säännöllinen jopa välttämättömän käyttö vaatii perheiltä taloudellisia resursseja (Hämeenaho, 2014; Kattilakoski & Sireni, 2020). Maaseudulla myös koulutusvalinnoissa voi olla kyse kustannuksista, sillä harvan kouluverkoston vuoksi toisen asteen koulutuspaikat saattavat sijaita kaukana, edellyttäen alaikäisiltä nuorilta kulkemista tai mahdollisesti jopa muuttoa pois kotoa. Nuoren koulutusvalinta voi tuottaa heidän perheilleen asumiseen, elämiseen ja liikkumiseen liittyviä lisäkustannuksia, joiden kustantamisen mahdollisuudet ovat pitkälti riippuvaisia perheiden taloudellisista resursseista. (Käyhkö, 2016; Vehkalahti & Armila, 2021.)

Sosiaaliset verkostot ja yhteisön tarjoama tuki näyttäytyvät myös merkittävinä maaseudun lapsiperheiden resursseina. Yhteisön tarjoama epävirallinen ja vapaaehtois pohjainen tuki, kuten kyyti- ja lastenhoitoapu, tarjoavat perheille mahdollisuuksia saavuttaa tarvittavia palveluita sujuvammin (Hämeenaho, 2014). Valitulla elinkeinolla voi myös olla vaikutusta käytettävissä oleviin resursseihin, sillä maaseutuyrittäjyyden velvoitteet saattavat haastaa palveluiden saavutettavuutta (Hämeenaho, 2012). Myös koulutuspaikkojen saavuttaminen voi vaatia monenlaisia sosiaalisia ja emotionaalisia resursseja. Lähtemisen mahdollisuuksia määrittävät perheistä saatava rohkaisu ja tuki, jotka kumpuavat perheiden erilaisista nuoren

tulevaisuuteen liitetyistä intresseistä ja arvovalinnoista. Lisäksi nuoren käytettävissä olevat sosiaaliset verkostot voivat tarjota turvaa uuteen paikkaan muuttaessa.

Lähtemisen mahdollisuuksissa on myös aina lopulta kyse nuoren henkisistä valmiuksista, kuten itsenäisyydestä ja uskalluksesta. (Käyhkö, 2016; Vehkalahti & Armila, 2021.)

Perheiden hallussa oleva tieto näyttäytyy myös merkittävänä resurssina. Heikko tietämys palveluihin hakeutumisesta, oikeuksista palveluihin ja oman avuntarpeen määrittelystä voivat haastaa palveluiden saavutettavuutta. Erityisen haasteellista tämä on tilanteissa, joissa perheiltä vaaditaan lähtökohtaisesti perehtyneisyyttä sekä itsenäisempää vastuunottoa omasta tilanteestaan. (Hämeenaho, 2012; Nikupeteri ym., 2021.) Epäselvä informointi palveluiden käyttämisestä saattoi johtaa siihen, etteivät asiakkaat aina tiedneet, mihin palvelupisteelle heidän kuuluisi ohjautua (Hämeenaho, 2014, s. 142–143). Tiedottamisen puute lakkauttamisuhan alla olevien oppilaitosten tulevaisuudesta vaikuttivat myös koulujen koettuun saavutettavuuteen ja nuorten koulutusvalintoihin (Käyhkö, 2016, s. 83–84). Tiedon merkitys saavutettavuutta muovaavana tekijänä tuleekin joissain aineistoissa lopulta näkyviin jopa koko palvelujärjestelmää koskevasta näkökulmasta. Tieto siitä, että palveluita voi odottaa saavansa niitä tarvitessaan on edellytys koko palvelujärjestelmään kohdistuvan luottamuksen synnylle. (Hämeenaho, 2012; Hämeenaho, 2014; Nikupeteri ym., 2021.)

Aineistoista piirtyy käsitys siitä, että maaseudun perheet joutuvat lähtökohtaisesti sopeuttamaan arkeaan elinympäristönä luomien ehtojen mukaisesti. Sopeutumisen mahdollisuudet riippuvat perheiden käytettävissä olevista resursseista, mikä selittääkin sitä, miksi jotkut maaseudun perheet eivät aina kokeneet palveluiden saavutettavuutta heikoksi. Perheet saattavat kokea pitkänkin matkan päässä olevan palvelun hyvin saavutettavaksi, jos heillä on esimerkiksi käytettävissään auto, varaa maksaa polttoainekustannuksia tai he kulkevat työmatkaansa lapsen päivähoitopaikan tai koulun suuntaan, ja pystyivät näin hyödyntämään matkat lapsen kuljettamiseen sujuvasti osana arkeaan (Hämeenaho, 2012; Hämeenaho, 2014;

Käyhkö, 2016; Kattilakoski & Sireni, 2020). Saavutettavuuden eroavissa kokemuksissa näytti olevan kyse siitä, onnistuvatko maaseudun perheet rakentamaan arkensa sujuvaksi elinympäristönsä luomista haasteista huolimatta (Hämeenaho, 2014; Kattilakoski & Sireni, 2020).

Huomionarvoista kuitenkin on, että maaseudun perheet joutuvat tähän rooliin huolimatta siitä, millaisia taustaresursseja heillä on käytettävissään. Tämä näkökulma nähdäkseni kiteyttää sen huomion, joka saa kyseenalaistamaan maaseudulla asuvien ihmisten tasavertaista asemaa palvelujärjestelmän edessä. Suoria huomioita maaseutujen palveluiden heikosta saavutettavuudesta johtuvaan alueelliseen eriarvoisuuteen tehtiin Hämeenahon (2014), Nikupeterin ym. (2021), Käyhkön (2016) ja Vehkalahden ja Armilan (2021) tutkimuksissa. Kattilakosken ja Sirenin (2020, s. 20–21) tutkimuksessa alueellisen eriarvoisuuden näkökulma nousi puolestaan esiin maaseudun asukkaiden raportoiman koetun eriarvoisuuden kautta ja ilmiötä tarkasteltiin tutkimuksessa hyvinvointia heikentävänä tekijänä. Perheet kokivat alueellisen eriarvoistumisen taustalla olevan ennen kaikkea taloudellisia ja poliittisia toimia, jotka ovat johtaneet maaseutujen epäsuotuisaan aluekehitykseen. Muutokset herättivät perheissä kysymyksiä siitä, missä määrin maaseutujen perheiden arkitodellisuutta ja palvelutarpeita ymmärretään alueita kehitettäessä.

Palveluiden heikko saavutettavuus vaikutti aineistojen perusteella perheiden hyvinvoinnin ja arjen sujuvuuden muodostumiseen. Erityisesti koulu- ja päivähoiton palveluiden heikko saavutettavuus voi haastaa perheiden arjen järjestymistä ja vaikuttaa näin jopa perheiden vanhempien työssäkäynnin mahdollisuuksiin. (Hämeenaho, 2012; Hämeenaho, 2014; Kattilakoski & Sireni, 2020.) Myös yhteisöön on turvattava erityisen voimakkaasti palveluita saavuttaakseen, mutta myös silloin jos palveluita ei ole mahdollista käyttää lainkaan (Hämeenaho, 2014). Saavutettavuuden ongelmat voivat myös heikentää palvelujärjestelmään kohdistuvaa luottamusta (Hämeenaho, 2014; Kattilakoski & Sireni, 2020; Nikupeteri ym., 2021). Lisäksi se asettaa maaseudun perheitä

haavoittuun asemaan, mikä voi lisätä alueellista eriytymistä ja näin yhteiskunnallista eriarvoistumista (Käyhkö, 2016).

Laajemmasta perspektiivistä tulkittuna katson myös, että palveluiden heikolla saavutettavuudella on aineistoissa heikentäviä vaikutuksia maaseudun perheiden toimijuuden ja osallisuuden muodostumiseen. Toimijuudella viitataan tässä kontekstissa perheiden ja sen jäsenten kyvykkyyteen ja resursseihin vaikuttaa omaan elämänkulkuunsa aktiivisesti haluamallaan tavalla ja luottamukseen omista valitsemisen mahdollisuuksista (Bandura, 2001). Osallisuudella taas viitataan siihen, missä määrin maaseudun perheet kokevat olevansa osana yhteisöjä tai laajemmin tarkasteltuna yhteiskuntaa, miten heidän todellisuutensa tulee kuulluksi päätöksenteossa ja pääsevätkö he hyödyntämään yhdenvertaisesti yhteiseksi tarkoitettuja palveluja (Salminen ym., 2021).

Aineistossa esiin tulleet huomiot maaseudun asukkaisiin kohdistuvista itsenäisen vastuunkantamisen vaatimuksista voivat joidenkin näkemysten mukaan olla perusteltuja heidän päättäessään itse asumisesta heikon palveluverkon alueella. Kysymyksen voidaan nähdä liittyvän laajempiin uusliberalistisiin kiistoihin yksilöiden ja yhteiskunnan välisistä vastuista. On kuitenkin huomioitava, että valinta asuinpaikasta on saatettu tehdä ennen kuin palvelurakenteen muutoksia on pystynyt ennakoimaan ja tulevaisuus alueella on näyttäytynyt erilaiselta. (Rantamäki ym., 2021.) Maaseudun perheille lankeava vaatimus tarvittavien palveluiden koordinoimisesta voidaan nähdä kytkeytyvän myös kehitykseen, jossa julkisia palveluita pyritään henkilökohtaistamaan (Rajavaara, 2014, s. 158–159). Palveluiden henkilökohtaistaminen kasvattaa kuitenkin Leadbeaterin (2004, s. 74–79) mukaan riskiä väestöryhmien eriarvoistumiselle, sillä palveluiden hyödyntämisen mahdollisuudet kytkeytyvät lopulta ihmisten käytettävissä oleviin eriäviin resursseihin. Rajavaaran (2014, s. 158–159) mukaan palveluiden ja etuuksien henkilökohtaistaminen voi lisäksi ajaa poliitikot ja kansalaiset ymmärtämään rakenteelliset epäkohdat yksilöiden ongelmina, jolloin epäkohtien purkamisesta voi tulla haastavampaa.

Suomalaisten maaseutujen alueellinen eriarvoistuminen sekä moninaiset alueita koskettavat poliittiset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset eivät ole yksinkertaisia prosesseja, vaan niiden taustalla on moniulotteisia kehityskulkuja. Joidenkin näkemysten mukaan Suomen aluekehitys osoittaa kuitenkin merkkejä alueiden erivertaisuudesta. Moisio ja Sirviön (2021) mukaan termillä viitataan joidenkin alueiden rakenteellisesti tuotettuihin erivertaisiin asemiin, mitä ohjaavat esimerkiksi ajassa vallalla olevat taloudelliset intressit. Heidän mukaansa alueiden kehittymisessä on lopulta kyse erilaisista taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista prosesseista sen sijaan, että kyseessä olisi luonnonlakeihin verrattavissa olevia kehityskulkuja. (Moisio & Sirviö, 2021.) Samankaltainen näkökulma nousi esiin myös Kattilakosken ja Sirenin (2020) artikkelissa, jossa perheet nostivat esiin alueellisen eriarvoisuuden taustalla vaikuttavia taloudellisia ja poliittisten toimia. Näistä syistä voidaankin pitää tärkeänä, että aineistoissa käsiteltyjen yksilöllisten elämäntilanteiden lisäksi palveluiden saavutettavuutta tarkasteltaisiin myös ottamalla huomioon maaseutua kohdanneet rakenteelliset muutokset ja niiden kytkös alueellisen eriarvoisuuden ilmiöön.

On myös huomioitava, että tutkielmassa käsitellyt kokemukset saavutettavuudesta olisivat voineet olla erilaisia, mikäli tarkasteltavien aineistojen määrä olisi ollut suurempi tai aineistoissa olisi tarkasteltu joitain muita peruspalveluita. Joissain aineistoissa painotettiin koulu- ja päivähoitopalveluita, mikä voi jättää tarkastelun ulkopuolelle muihin palveluihin liittyviä kokemuksia. On myös nähtävissä, että jotkin saavutettavuuden ulottuvuudet painottuivat tutkielmassa sisällöllisesti enemmän. Tätä voi selittää osittain se, että aineistoissa paljon käsiteltyjä koulu- ja päivähoitopalveluita käytetään perheissä säännöllisesti osana arkea ja tarve on usein pitkäaikaista. Tällöin vaikkapa fyysisen saavutettavuuden näkökulmat voivat nousta herkemmin esiin ja saavutettavuuden esteet aiheuttaa sellaisia vaikutuksia perheiden arkeen, joita ei joidenkin kohdennettujen harvemmin käytettävien palveluiden kohdalla ilmenisi.

Liiallisia yleistyksiä maaseutujen perheiden palvelukokemuksista ei ole myöskään ole mielekästä tehdä siksi, että aineistoja ei valikoitu systemaattisesti minkään tarkan maaseutuluokan mukaisesti. Tutkielmassa ei siis välttämättä nouse esiin sellaisia resursseja ja vaikutuksia, joita joidenkin rajattujen alueiden tarkastelussa mahdollisesti olisi voinut ilmetä. Esiin tulleita saavutettavuuden haasteita ei myöskään tulisi ymmärtää pelkästään liian rajatusti maaseutukohtaisina, sillä monet niistä voisivat päteä lapsiperheisiin yhtäläisesti alueesta riippumatta.

Saavutettavuuden moniulotteinen ymmärtäminen on lopulta tärkeää, sillä sen kautta voi tulla näkyväksi ne moninaiset ja eriävät taustatekijät, joiden pohjalta eri alueiden asukkaiden on mahdollista hyödyntää peruspalveluita. Ymmärrys on tärkeää myös siksi, että tarjoaa mahdollisuuksia palvelujärjestelmän yhdenvertaisuuden kehittämiseksi. Asia on myös varsin ajankohtainen sote-uudistuksen astuttua voimaan. Nina Rantamäen, Mari Kattilakosken ja Maija Halosen (2021, s. 391–392) mukaan alueellisen yhdenvertaisuuden takaaminen tulee vaatimaan sote-uudistuksen kehittämistyössä etenkin paikkasensitiivistä tietoa, joka muovaa ymmärrystä eri alueiden olosuhteista ja paikallisista palvelutarpeista. Tärkeää on myös ymmärrys tehtyjen uudistusten heijastusvaikutuksista ja seurauksista alueiden paikallisyhteisöihin. Näkökulmat saavutettavuuden ymmärtämisen ja paikkasensitiivisen tiedon tärkeydestä löytävät myös perusteen alussa mainitusta Juhilan (2018) huomiosta, jonka mukaan yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentäminen vaatii sitä, että ihmisten elämäntilanteeseen vaikuttavat reunaehdot, kuten asuinpaikka, tulevat ammattilaisten ja palvelujärjestelmän osalta tunnistetuiksi ja ymmärretyiksi.

LÄHTEET

Aday, L. A., & Andersen, R. (1974). A framework for the study of access to medical care. *Health services research*, 9(3), 208–220.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/4436074/>

Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26. [10.1146/annurev.psych.52.1.1](https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1)

Eräsaari L. (2014). Sosiaalityö markkinoilla. Teoksessa R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim.), *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*, 125-140. Vastapaino.

Helminen V., Nurmio K. & Vesanen S. (2020). *Kaupunki-maaseutu-alueuokitus 2018. Paikkatietopohjaisen alueuokituksen päivitys*. Suomen ympäristökeskus. Noudettu osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/315440>

Husberg, A. (2013). *Palveluaukkoja ja paikallisia ratkaisuja. Osa II. Esiselvitys-hankkeen keskeiset havainnot*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Hämeenaho, P. (2012) Palvelujen saavutettavuus harvaan asutulla maaseudulla. Esimerkkinä lasten päivähoitopalvelut. *Janus: Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 20(1), 32–46. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/50642/15362>

Hämeenaho, P. (2014). *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa: Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Väitöskirja. Research/National Institute for Health and Welfare., 129. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-222-5>

Jokiniemi, J. (2007). *Kaupunki kaikille aisteille: moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä*. Väitöskirja. Helsinki University of Technology.

Juhila, K. (2018). *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Vastapaino.

Kananoja, A., Niiranen, V., & Jokiranta, H. (2008). *Kunnallinen sosiaalipolitiikka: Osallisuutta ja yhteistä vastuuta*. PS-kustannus; Huoltaja-säätiö.

Kanner, A., & Hyyryläinen, T. (2021). Maaseutu-sanann semanttinen käänne ja merkityksen muotoutuminen. *Maaseutututkimus*, 29(Teema), 33–65.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112887>

Karvonen, S., & Rintala, T. (2007). Maaseutukuntien sisäiset hyvinvointierot.

Yhteiskuntapolitiikka, 72(4), 410-417. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117378>

Karvonen, S. (2014). Lapsiperheet maalla ja kaupungissa. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S.(toim.), *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*, 122-134.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-270-6>

Karvonen, S. (2019). Koetun hyvinvoinnin erot maakuntien välillä. Teoksessa Laura Kestilä ja Sakari Karvonen. (toim.), *Suomalaisten hyvinvointi 2018*, 172-186.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-256->

Kattilakoski, M., Matthies, A., & Rantamäki, N. (2011). Kansalaisosallistuminen maaseudun hyvinvointipalveluissa. *Maaseudun uusi aika : maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti*, 19(2), 5-19.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.122779>

Kattilakoski, M., & Rantamäki, N. (2020). Hyvinvointia paikallistamassa: maaseudun paikallisten hyvinvointijärjestelmien teoreettinen tulkintamalli. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 28(4), 374–391.

<https://doi.org/10.30668/janus.84079>

Kattilakoski M. & Sireni M. (2020). Koettu arjen hyvinvointi ja sen murtumat maaseudun naisten kertomuksissa. *Maaseutututkimus*, 28(1), 7-28. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/94368>

Kattilakoski, M., Husberg, A., Kuhmonen, H. M., Rutanen, J., Vihinen, H., Töyli, P., ... & Åström, C. (2021). *Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>

Kattilakoski, M. (2022). *Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4479-5>

Kauppinen, T., & Karvonen, S. (2009). Kuinka Suomi jakautuu 2000-luvulla?: Hyvinvoinnin muuttuvat alue-erot. *Yhteiskuntapolitiikka*, 74(5), 467-486. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117643>

Kauppinen, T., & Karvonen, S. (2014). Hyvinvoinnin puutteet asuinpaikan maaseutumaisuuden mukaan. Teoksessa Vaarama, M., Karvonen, S. Kestilä, L. Moisio, P. & Muuri, A.(toim.): *Suomalaisten hyvinvointi*, 80-97. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-015-3>

Kuhmonen, T. (2015). Kohti erilaisia alueita – alueiden vetovoimaprofiilit tulevaisuudessa. Teoksessa Työ- ja elinkeinoministeriö (toim.), *Maaseutu 2014 - barometri*, 1-7.

Kumpulainen, K. (2016). Kulttuuri elinvoimaisten maaseutuyhteisöjen rakentajana. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 24(4). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/60255>

Kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunta. (2020). *Peruspalvelujen tila 2020: Ikä- ja aluerakenteen muutoksessa, kysynnän ja kustannusten paineessa*. Valtiovarainministeriö.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-316-8>

Käyhkö M. (2016). Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus. H. T. Armila Päivi (Toim.), *Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla*, (74-96). Nuorisotutkimusseura.

Leadbeater, C. (2004). *Personalisation through participation: A new script for public services*. Demos.

Lehtola, I. (2002). Maaseudun palvelurakenteen muutos. *Rural Studies*, 33.

Lehtola, I., & Tedre, S. (2014). Kulkeminen maaseutututkimuksessa. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 22(3).

<https://journal.fi/janus/article/view/51215>

Li, Y., Westlund, H., & Liu, Y. (2019). Why some rural areas decline while some others not: An overview of rural evolution in the world. *Journal of Rural Studies*, 68, 135-143. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.03.003>

Moisio, S., & Sirviö, H. (2021). Aluerakenne, alueellinen erivertaisuus ja Suomen aluekehitys. *Terra*, 133(3), 113-127. <https://doi.org/10.30677/terra.100115>

Nikupeteri, A., Nurmi, H., Lantela, L., Leinonen, J., Kallinen, K., Turunen, T., & Laitinen, M. (2021). Hyvinvointia tukevien lähipalveluiden saavutettavuuden kehykset vanhempien ja nuorten näkökulmasta. *Focus Localis*, 49(2), 68-86.
<https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7894/1237>

Perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1999/19990731>

Perälä, M. L., Halme, N., & Kanste, O. (2014). Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävydestä. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S.(toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi*, 2014, 228-239. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-270-6>

Poikonen, H. (2018). Peruspalveluiden saavutettavuus ja oikeusturva päihdehuollossa. *EHYT ry*.

Rajavaara, M. (2014). Yksilöllisestä henkilökohtaiseksi?: Henkilökohtaistaminen hyvinvointipolitiikan uudistamisideana. Teoksessa Haverinen, R., Kuronen, M., & Pösö, T. (toim): *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Vastapaino

Rantanen, M., Lehtola, I., Hyyryläinen, T., & Hiltunen, M. J. (2012). Palvelujen saavutettavuuden käsite ja ulottuvuudet. Teoksessa *Palvelujen saavutettavuus muutoksessa: Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet*. Ruralia-instituutti.

<http://hdl.handle.net/10138/228130>

Rantamäki, N., Kattilakoski, M., & Halonen, M. (2021). Alueellinen yhdenvertaisuus maakunnallistuvissa sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86(4), 383-394. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021091546266>

Rantamäki, N. (2022). Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys: suuntaviivoja kestäväälle hyvinvointipolitiikalle. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Rautiainen, P., Taskinen, H., & Rissanen, S. (2020). Sosiaali-ja terveyspalvelujen uudistaminen–virstanpylväitä menneestä ja suuntia tulevast. Hujala, A., & Taskinen, H. (toim). *Uudistuva sosiaali-ja terveysala*. Tampere University Press.

Rehunen, A., Rantanen, M., ., Lehtola, I., & Hiltunen, M. J. (2012). Pohdinta ja johtopäätökset. Teoksessa *Palvelujen saavutettavuus muutoksessa: Maaseudun*

vakitusten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Ruralia-instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/228130>

Saarinen, A., Airio, I., Kaikkonen, R., & Luoma, M. (2013). Onnellisuus erityyppisillä asuinalueilla. *Yhteiskuntapolitiikka*, 78(5), 520-532. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201402101415>

Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>

Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A. K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., ... & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus localis*, 49(3), 80-98. <https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264>

Sireni, M. (2007). Agrarian femininity in a state of flux: Multiple roles of Finnish farm women. In *Gender regimes, citizen participation and rural restructuring* (Vol. 13, pp. 33-55). Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1016/S1057-1922\(07\)13002-X](https://doi.org/10.1016/S1057-1922(07)13002-X)

Sireni, M., Halonen, M., Hannonen, O., Hirvonen, T., Jolkkonen, A., Kahila, P., . . . Åström, C. (2017). *Maaseutukatsaus 2017*. Maa- ja metsätalousministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-958-6>

Stenvall, J., & Virtanen, P. (2012). *Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistaminen: Kehittämisen mallit, toimintatavat ja periaatteet*. Tietosanoma.

Tedre, S., & Pulkkinen, A. (2011). Kulkeminen avaimena ikääntyvien maalla asumisen mahdollisuuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka*, 76(3), 300-308.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117837>

Unicef (2019) Availability, Accessibility, Acceptability and Quality framework: A tool to identify potential barriers to accessing services in humanitarian settings.

Verkkójulkaisu saatavilla: <https://gbvguidelines.org/en/documents/availability-accessibility-acceptability-and-quality-framework-a-tool-to-identify-potential-barriers-in-accessing-services-in-humanitarian-settings/> (viitattu 17.4.2022)

Vehkalahti K. & Armila P. (2021). Uusiin suuntiin : Nuorten muuttoliike peruskoulun ja toisen asteen opintojen välisessä nivelvaiheessa. K. Vehkalahti, S.

Aapola-Kari & P. Armila (Toim.), *Sata nuorta, sata polkua aikuisuuteen: Laadullinen seuranta tutkimus Nuoret ajassa*, (151-174). <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2021112456724>

Virmasalo, I., & Hasanen, E. (2022). Defining the accessibility of physical activity Tracing the social dimension. *Contesti. Città, territori, progetti*, (2), 59-75.

<https://doi.org/10.36253/contest-14177>